

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет
Кафедра екології, географії та туризму

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Лико Д.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ _____ ” _____ 2021 року

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи бакалавра

зі спеціальності _____ 014.07 «Середня освіта (Географія)»
(код і назва)

на тему: **«Розвиток творчих здібностей учнів 9 класів
у процесі навчання географії»**

Виконав (-ла): студент (-ка) IV курсу, групи Г-41
(шифр групи)

_____ Бодіна Анна Олександрівна _____
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Керівник кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології,
географії та туризму РДГУ Суходольська І.Л. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент кандидат педагогічних наук, доцент кафедри екології,
географії та туризму РДГУ Костолович М.І. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Студент _____
(підпис)

Оцінка за результатами захисту:
Національна шкала _____
Кількість балів: _____
Оцінка: ЄКТС _____

Рівне – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	6
1.1. Основні підходи до розгляду проблеми розвитку творчих здібностей особистості у науково-педагогічних дослідження	6
1.2. Особливості розвитку творчих здібностей учнів у 9 класі.....	11
1.3. Використання методів та прийомів на уроках географії, що сприяють розвитку творчих здібностей особистості	20
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	39
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості творчих здібностей учнів	39
2.2. Умови формування творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії	54
2.3. Оцінювання ефективності заходів, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії.	56
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес глобалізації та стрімкий розвиток технологій у світі призвів до різючих змін у всіх сферах діяльності. Колишні методи та підходи при вирішенні робочих задач, наразі не здатні дати позитивного ефекту. Дедалі частіше постає потреба у творчому та креативному підході до справ та завдань. У сучасному суспільстві наразі катастрофічно не вистачає творчих та креативних особистостей та впроваджень, які змогли б нестандартно та по-новому підійти до вирішення уже існуючих проблем та задач.

Проблема творчості та нестандартного підходу до вирішення задач була і нині лишається однією з найактуальніших. Попри те, що це питання лишається насущним у сучасному суспільстві – воно є недостатньо розкритим та вивченим. Існує безліч теорій та гіпотез про те, звідки бере початок креативність, чи може бути творчий потенціал вродженим, або ж він, як і інші людські навички, формується протягом життя.

Досі панують протиріччя між гострою нестачею та потребою у креативній та творчій молоді та недостатньою увагою зі сторони школи, до формування творчих здібностей учнів.

Актуальність та проблема розвитку творчих здібностей учнів визначили тему дослідження: «Розвиток творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії».

Об'єкт дослідження: розвиток творчих здібностей в учнів 9 класів під час уроків географії.

Предмет дослідження: педагогічні прийоми, які сприяють розвитку творчих здібностей учнів 9 класу у процесі навчання географії.

Мета дослідження: теоретично аргументувати та експериментально дослідити ефективність застосування нестандартних форматів уроку з географії на розвиток творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії.

Гіпотеза дослідження: значний внесок у розвиток творчих здібностей вносить школа. У процесі формування творчих здібностей у стінах школи необхідно враховувати психологічні особливості учнів. Оскільки, розвиток творчих навичок у підлітків є неймовірно важливим питанням, яке постає перед вчителем.

Процес розвитку творчих здібностей учнів 9 класів буде більш ефективним, якщо вчитель надаватиме перевагу нестандартному формату проведення уроків географії та реалізуватиме наступні умови:

- Спілкування з учителем та учнями класу. Оскільки, бесіди та поради з боку вчителя – мають для учня величезний навчальний вплив. Вчитель може скорегувати навчальні пробіли та надати шляхи, які допоможуть їх усунути;

- При організації завдань та нестандартних уроків, які направлені на розвиток творчих навичок учнів – особливу увагу слід приділяти рівню розвитку творчості учня. Тому що, результат цих завдань повинен принести користь та нові здобутки учневі, а це можливо лише за врахування особистих досягнень учня у сфері творчості;

- Не менш важливою умовою для розвитку творчих навичок є допомога вчителя під час навчального процесу.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези дослідження поставлено такі **завдання:**

- здійснити теоретичний розбір проблеми розвитку творчих здібностей особистості у науково-педагогічних дослідженнях;
- проаналізувати особливості розвитку творчих здібностей учнів у 9 класі;
- розкрити сутність методів та прийомів на уроках географії, що сприяють розвитку творчих здібностей особистості;
- виявити критерії, показники та рівень сформованості творчих здібностей учнів;

- розробити систему роботи з використанням педагогічних прийомів, які впливають на розвиток творчих здібностей учнів;
- дослідити ефективність заходів, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів під час уроків географії.

Методи дослідження: теоретичний (аналіз педагогічної літератури з розвитку особистості та емпіричний (педагогічний експеримент).

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: гіпотези про творчість (В. Кремень, Г. Сковорода, І. Франко), концепції про креативність (Н. Мокич, Ф. Баррон, А. Матюшкін, А. Менегетті), методики розвитку творчих навичок учнів на уроках географії (К. Мельничук, А. Сов'як, В. Киришко, М. Квадріціус, Т. Лукіна, Л. Чайка).

Дослідно-експериментальна база. У дослідженні були задіяні діти старшого шкільного віку ЗОШ №23 м. Рівне (9–А та 9–Б клас). Загальна кількість досліджуваних становила 59 учнів.

Структура й обсяг роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (18) та додатків. Робота містить 14 рисунків, 3 таблиці. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 78 сторінки друкованого тексту, з них – 60 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Основні підходи до розгляду проблеми розвитку творчих здібностей особистості у науково-педагогічних дослідження

Часто поняття «творчий» і «креативний» розглядають як синоніми. Однак вони значно відрізняються за тлумачення та значенням. Творчість бере свій початок з натхнення автора, з тих деталей та принципів які йому притаманні та подобаються, а фундаментом для креативу є спостереження, завдяки якому людина розуміє, що саме, де та коли їй потрібно створити.

Наразі, не існує конкретного визначення для цих понять. Оскільки, кожен «бачить» це поняття по-своєму.

Щодо самого поняття «творчість», то перші трактування цього терміну з'явилися ще у часи Стародавньої Греції. Давньогрецький філософ Платон був одним з перших, хто намагався пояснити, що таке творчість. Він вважав, що підґрунтям творчості є щось масштабне і божественне.

У античні часи термін «творчість» означала – брати взірць з природи. Людей, які займалися виготовленням виробів для ручної праці у ті часи вважались близькими з мистецтвом.

У середньовіччі під впливом теологічного мислення, творчість розглядалась, як воля і право Бога. Згідно з цим твердженням все, що стосувалось творчості існувало лише тому, що так хотів Бог [17].

Справжній прорив у наукових дослідженнях з приводу творчості стався наприкінці середньовічної епохи. Концепція творчості з'явилася в кінці XVIII століття. Її творцем був Іммануїл Кант. Згідно з його бачення, творчий процес – це синтез свідомості та уяви. Творча здатність – це зв'язок враження і розуму. Кант вважав, що творчість це своєрідний досвід, який формується протягом життя людини, а творчі здібності це синтез уяви і вчинків [17].

Відомий німецький філософ Вільгельм Фрідріх Гегель частину свого

життя присвятив розкриттю поняття творчості. Можливість людини творити він прирівнював до чогось надприродного [17].

Кардинально інша думка, щодо філософії Гегеля та Канта в області творчих навичок спостерігалась у Людвіга Фейербаха. Головним у концепції Фейербаха - було звичайне та монотонне людське життя. Він розглядав творчі навички не як «господній дар», а як звичайний процес, розвиток якого відбувається щодня під час людської діяльності [17].

Великий внесок у розвиток думок , щодо творчості внесли представники української філософії. Зокрема, можна виділити Григорія Сковороду. Видатний філософ, поет і педагог у свої роки мав величезний вплив на своїх послідовників. Сковорода описував численні можливості людського розуму. Він вважав, що саме через пізнання самого себе і криється шлях до істини. Лише завдяки постійному вдосконаленню та навчанню можна досягнути успіху. Український філософ наголошував на тому, що творчі можливості закладені у кожній людині природою ще з народження. Але не кожен може їх розкрити , оскільки, для цього необхідні спеціальні умови. На думку Григорія Сковороди праця – це основний двигун для розуму [17].

Внесок у розкриття поняття творчості вніс відомий український письменник, вчений і публіцист Іван Якович Франко. На думку письменника, якщо у людини присутні наступні якості , а саме : доброта , наснага до життя і любов до праці – вона має задатки до творчості. У роки свого літературного злету та успіху , Франко часто з сумом говорив , що жалкує про те , що на його творчому шляху майже не траплялось таких людей. Письменник вважав, що навіювання – це чудовий спосіб для розвитку творчих здібностей [17].

Ще один варіант трактування даного поняття належить відомому українському вченому та президенту Національної академії педагогічних наук України – Василю Григоровичу Кременю. – «Творчість – є одним із

способів життя». Звісно, що робота буває різною. Десять необхідно ретельно та точно виконувати поставлену перед тобою задачу без своїх творчих корективів. Попри це, потяг до творчості, це те, що присутнє у кожному з нас. Це людська потреба та мислення. Застосовувати свої навички у потрібному місці та у потрібний час [7]

У різноманітних наукових джерелах творчість пояснюється, як одна з форм людської активності.

Проаналізувавши різні варіанти трактування поняття «творчість», можна зробити висновок, що людина, якій притаманні певні творчі здібності не задається питанням про актуальність та потребу їх творчих поривів. Їх творчість напряду залежить від натхнення та власного бажання. Бажання творити – це дещо первинне у середині людини.

Термін «творчість» - це поєднання особистості з її характером та цінностями. Кожна людина має певні знання та задатки до чогось і саме завдяки ним може створити щось по істині унікальне та неповторне. Проте, для творчості велике значення має уява і інтуїція особистості. Адже, завдяки поєднання цих якостей людина має змогу отримати бажаний результат. А ось креативність – це швидше здатність до творчості.

Варто почати з того , що термін «креатив» ввів відомий американський психолог Джой Гілфорд [13].

У роки радянського союзу , відомий на той час психолог та науковий діяч Дружинін Володимир вважав, що креативність – це риса, яка проявляється лише за певних умов [13]. І для того, щоб сформувати у собі креативні навички , необхідно перебувати у певному середовищі , а саме:

- Знаходитись у колі творчих особистостей;
- Віднайти у цьому колі для себе приклад для творчого наслідування;

Проаналізувавши джерела англійських психологічних досліджень, можна зробити висновок , що креатив – це особлива здатність людини бачити

і чути більше за інших.

Українські психологи ж вважають, що креативність дуже тісно пов'язана з психічним здоров'ям людини. Якщо людина без проблем може адаптуватись у новому колективі, застосовувати отримані знання на практиці – то це свідчить про своєрідний і сприятливий «фундамент» для розвитку креативних якостей.

У 1987 році під час американсько-російсько-італійської конференції з приводу креативності – було озвучено безліч цікавих гіпотез на цю тему. В свою чергу американський професор Франк Баррон стверджував, що більше шансів розвинути у собі креативні навички мають ті люди, які у підлітковому віці зіткнулись з серйозними екзистенціальними труднощами [18].

Представник російської сторони Олексій Матюшкін запевняв, що на превеликий жаль, наука уже досить довго розглядає креативні здібності поверхнево і керується критеріями, щодо визначення їх наявності. Саме через такий примітивний підхід виникає безліч проблем, через які досить складно розпізнати людину з потенціалом. Згідно з класичними дослідженнями креатив та креативні навички сприймаються, як своєрідна «жилка», яка є досить корисною для торгівельної галузі. З цією позицією Матюшкін був вкрай незгідний. На його думку, креатив потрібно оцінювати лише з творчої точки зору і відкинути прагматичний погляд на це. Люди звикли вважати, що креативними особистостями можуть бути лише художники та актори. Проте, це зовсім не так. Звичайний з виду вчитель може бути наділений неймовірними здібностями, які надихають учнів на продуктивне навчання. Однак, людям дуже важко сприймати це, як щось звичне. Для більшості, вихователь чи навіть будівельник ніколи не зможе бути синонімом креативності. Суспільство звикло «бачити» мистецтво лише серед акторів, театрів та художніх виставок та ніде більше, що у свою чергу є великою помилкою. Але це все є наслідком прагматичних поглядів на цей термін так засів у головах людей [18].

Італійський учасник конференції, психолог та філософ Антоніо Манегетті був згідний з думками своїх колег та висловив ще одну гіпотезу. Він стверджував, що абсолютно кожному властиві креативні здібності і кожному є що продемонструвати, але не кожен може це реалізувати. Усе зароджується у людських головах. Там ми формуємо свої думки і подальші дії, але не кожному під силу втілити їх у життя. Тому так багато людей володіють цими навичками, але просто не знають, як реалізувати їх не тільки у себе в головах, а й у реальному житті [18].

У широкому розумінні креативність – це спроможність неординарно підходити до вирішення певних задач і проблем, здатність інакше дивитись на речі та цей світ. Людина, якій притаманні креативні здібності не завжди володіє високим інтелектом. Проте, вона чудово володіє здатністю грамотно та красиво розмовляти, у неї добре розвинене почуття стилю та музичного слуху, присутній вольовий характер та поведінка. Такі люди є досить пластичним та оригінальними у підході до вирішення усього, що їм необхідно зробити. В народі їх часто називають кмітливими.

Згідно з однією з численних версій, креативні здібності формувались у людей впродовж багатьох століть під впливом тогочасних різноманітних життєвих факторів. Креативність – це вроджена якість людини і її не можливо здобути протягом життя. Та водночас існує чимало прибічників однієї теорії, згідно з якою креативність це якість, яку можна розвинути у кожному і постійно вдосконалювати. Однак, деякі спеціалісти вважають, що саме здатність неординарно мислити з'явилась в ході генної мутації.

Отже, з огляду на те наскільки різні існують трактування цих понять можна зробити висновок, що це дуже складне і багатогранне питання. Оскільки, кожен з нас вбачає у «креативі» та «творчості» щось своє. Вже декілька десятків років вчені з різних куточків світу намагаються дослідити це питання та прийти до спільної думки. Втім, чим більше з приводу цього питання з'являється думок – тим більше уже відомі теорії заплутуються між

собою та запропонованими.

1.2. Особливості розвитку творчих здібностей учнів у 9 класі

Здатність мислити креативно і творчо - формується у людей протягом усього життя. Проте, своєрідний пік цього розвитку проходить у дитячому та юному віці. Варто сказати, що не лише батьки відіграють у цьому вагомую роль. Значний внесок у розвиток творчих здібностей вносить школа. Саме у школі діти починають розкривати своє власне «Я» та формуватися, як особистість. Усе це неможливо без творчого мислення. Хоча школа і покликана для того, щоб змалку виявити творчий потенціал серед учнів та всебічно розвинути його, все частіше ми можемо спостерігати, як випускники шкіл підходять до вирішення усіх своїх проблем та задач занадто прямолінійно та «сухо». Спостерігається величезна нестача творчого підходу та креативного мислення [16].

На превеликий жаль, усе це наслідки репродуктивного підходу до навчання, який зазвичай спостерігається наразі у більшості шкіл. Наразі, на учнів припадає величезна кількість матеріалу та завдань, які необхідно вирішити у найближчий час. Варто пригадати, що більшість цих завдань не несуть у собі творчого характеру зовсім. Безліч предметів та обмаль часу зумовлюють учнів не поглиблюватись у них.

Натомість спостерігається:

- Тезисне конспектування, яке покликане виділити лише головні аспекти, але яке зовсім не розкриває усієї глибини та сутності предмету;
- Заучування матеріалу, яке аж ніяк не здатне надовго засвоїтись та запам'ятатись дитині, щоб у подальшому житті використати ці знання;
- Завдання, котрі ставить перед учнями шкільна програма не розраховані і не покликані на виявлення творчих здібностей.

Саме тому, зараз так гостро стоїть питання розвитку особистості дітей, їх творчої діяльності та активності під час навчання у школі.

Відповідно, для вирішення цієї проблеми в умовах сьогодення -

кожному педагогу потрібно прагнути розкрити ці самі творчі задатки та здібності і розвивати гнучкість мислення які знаходяться у кожному з учнів.

У процесі формування в учнів творчих здібностей потрібно обов'язково враховувати їх психологічні особливості. Оскільки учні 9 класів – підлітки, то у процесі пошуку підходу до виявлення їх творчих здібностей, необхідно враховувати певні вікові особливості.

Підлітковий вік – це період, коли особистість знаходиться між дитинством і дорослим життям. Підлітками вважаються діти віком від 11 до 18 років. Для підліткового віку характерна низка змін, як фізичного так і морального характеру.

Одним з найперших у підлітків змінюється сприйняття навколишнього середовища. Здатність спрямовувати і зосереджувати свою увагу на об'єктах зазначає значних змін. Якщо раніше дитина могла концентрувати свою увагу лише на наочних предметах, то у підлітковому віці з'являється можливість зосередитись на певних речах у себе в думках. Підліток вчиться без посторонніх втручань зосереджувати свою увагу на конкретному об'єкті протягом тривалого часу. Також, збільшується концентрація уваги та її обсяг. Тобто, у підлітковому віці дитина може охоплювати знано більші об'єми матеріалу, ніж раніше. Насамперед це пов'язано з тим, що підліток починає логічно осмислювати прочитане, почуте чи сказане [13].

Не зважаючи на те, що діти під час проходження цього періоду стають нервовими, розсіяними та імпульсивними – зростає здатність контролювати себе. Також активно розвиваються навички логіки.

Психологічне дорослішання підлітка тісно пов'язане з розвитком уяви. Розширюються її можливості. Інакше кажучи, якщо раніше дитина могла сприймати матеріал лише наочно – то зараз підліток може без проблем читати твори і відтворювати у своїй уяві прочитані події, або інтерпретувати їх під себе. Себто, у підлітковому віці уява стає більш довільною. Підліток набуває можливості уявляти ті ситуації та образи з якими він не мав змоги

зіткнутись раніше. Також варто сказати, що у цей період провідною формою уяви у цей період стає мрія. Сама по собі мрія має досить велике значення у житті підлітка. Насамперед, це прогнозування того, що ми хочемо побачити у майбутньому. Туди підліток вкладає свої найпотаємніші бажання та примхи, свої потреби та почуття. Саме у мріях підлітки люблять уявляти вкладати свої майбутні плани, відносини чи професію. Здатність мріяти служить своєрідним двигуном для творчої діяльності [13].

Отже, функції уяви, уваги та мрії – мають величезне значення для психічного розвитку підлітка. Проте, не слід забувати, що своєрідним поштовхом для розвитку творчих навичок вони принесуть лише тоді, коли будуть спрямовані у потрібне русло. Саме ці здібності мають допомагати підлітку самовдосконалюватись та пізнавати середовище, що його оточує. Проте, парадокс у тому, що саме ці особливості можуть призвести до протилежного результату. Наприклад, така потрібна адаптаційна здібність, як уява – може перетворити людину на зятого мрійника, який не бачить різниці між уявою і реальністю [13].

Саме тому ці здібності потрібно тренувати та розвивати. Найбільш вдалим для цього періодом вважається – підлітковий. Адже, тільки школа може поставити перед учнем безліч несподіваних і неординарних задач, які потребують творчого підходу до їх вирішення.

Ще одним процесом, який під час проходження підліткового періоду зазнає разючих змін – є мовлення. Зазвичай, у цей період у підлітків спостерігається значне розширення словникового запасу, нерідко виникає бажання писати вірші та оповідання. У зв'язку з чим дитина прагне покращити свої навички володіння рідною мовою, збагатити її лексичними і граматичними аспектами. У підлітковому віці мовлення стає різноманітнішим та грамотнішим. Під час розмови діти починають застосовувати різноманітні метафори та посилення на книгу чи кінематограф.

Для підлітків характерне підвищене почуття дорослості. Їм просто

необхідно та дуже важливо заявити суспільству про себе, як про дорослу та самостійну особистість, яка здатна приймати дорослі рішення, з думкою якої погоджуються однолітки. Одним із основних занять підлітків вважається спілкування з однолітками. Не слід недооцінювати цю діяльність, оскільки саме спілкування у підлітковому віці є фундаментом соціальних відносин у подальшому житті. Однолітки, з якими дитина спілкується на постійній основі можуть вплинути, як позитивно так і негативно на її розвиток і на певні життєві позиції ще не зовсім сформованої особистості. Що в подальшому житті обов'язково буде відображатись в усіх сферах життя .

Також, підлітковий вік є неповторним відрізком життя кожної людини, адже у цей період людська психіка перебуває у стані постійних змін. З'являється безліч нових інтересів , прикладів для наслідування та «двигунів» мотивації. Саме тому період підліткового віку, вважається чудовим фундаментом для розвитку творчих здібностей.

Сам процес розвитку творчих здібностей у підлітків нагадує поєднання між собою низки чинників. Ці чинники умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні [13].

До зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на розвиток творчого потенціалу у підлітка можна віднести :

- Мікроклімат у сім'ї, де проживає школяр (взагалі вплив сім'ї на розвиток, як творчого надбання так і особистості в цілому – величезний. Найяскравіше вплив сім'ї на дитину демонструється у підлітковому віці, коли вона проходить численні підліткові кризи . Особливо, це стосується творчості. Типова ситуація складається у тих сім'ях, де батьки є далекими від творчості і просто не здатні, або не хочуть розуміти креативних поривів своєї дитини. Для підлітково віку характерна певна дистанція між батьками та дитиною. Це може бути обумовлено безліччю факторів, але батьки надають перевагу вибирати той фактор, який є найбільш видимий. Коли дитина, особливо підліток, починає реалізовувати себе у мистецтві, віддавати цій

справі велику частку свого вільного часу – батьки починають чіплятись за це, як за причину відчуженості один від одного. Часто такі батьки починають забороняти творчі пориви свого чада, тим самим здійснюючи величезний моральний тиск на дитину. Засудження та нищівна критика – також можуть бути серед основних інструментів таких батьків. І як наслідок, деякі діти починають закриватись у собі, втрачати впевненість у своїх здібностях і ховають у собі таланти. Проте, так буває далеко не завжди.

Згідно з більшістю думок підлітків, критика та заборона можуть навпаки дати ще більший поштовх до творчості і це яскраво демонструється на рисунку 1.2.

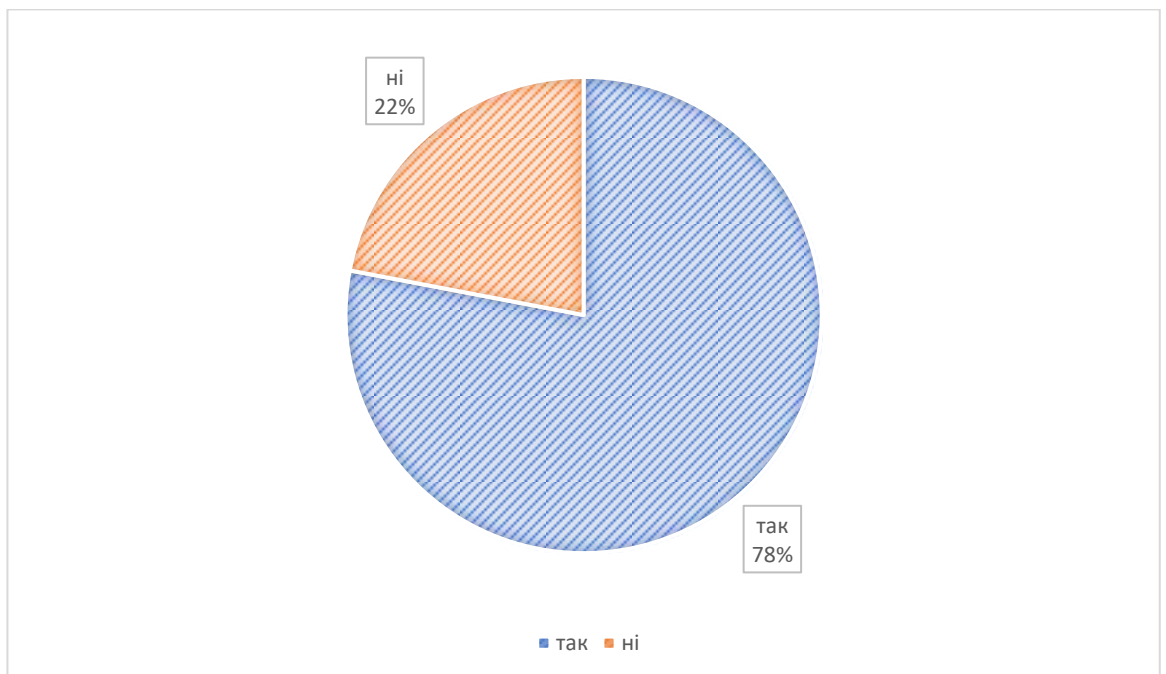

Рис.1.2.Вплив критики та заборони на розвиток творчих здібностей

Коли батьки починають висувати ряд зауважень і заборон, щодо творчості підлітка – дитина нерідко починає робити «на зло». У таких ситуаціях доволі звичне явище, коли дитина почне занурюватись у творчість ще більше, щоб довести батькам їх помилкове ставлення до цього. Натомість діти, які отримують заохочення і похвалу у своїх творчих стартах мають більше компетенції у творчій справі, але жага до розвитку і удосконалення цих навичок – набагато нижча);

- Спілкування з однолітками (оскільки у процесі спілкування

підлітків між собою, стрімко вибудовуються так звані лідери та ізгої . Статуси, котрими однолітки наділяють один одного несуть величезний вплив на саму особистість і її розвиток. Зазвичай, активних, амбіційних, впевнених у собі особистостей іменують так званими лідерами. До підлітків-лідерів завжди прислухаються однолітки, у своїх міні-групах вони є безперечним авторитетом, як правило, ведуть активний соціальний спосіб життя та мають багато друзів, колег та знайомих. У школі таким дітям легко дається навчання, вони завжди мають підтримку з боку своїх колег та вчителів. Дуже часто беруть участь у різних шкільних чи міських заходах, де потрібно проявити якнайкраще усі свої здобутки та таланти, що безперечно сприяє розвитку їх творчих здібностей. Інша картина подій у тих, кого однолітки наділяють клеймом ізгоя. Як правило, ізгоями стають діти, які так чи інакше відрізняються від свого оточення. Їх часто називають «білими воронами».

Серед причин такої умовної різниці можна виділити :

- Колір шкіри, або расова приналежність;
- Неповна сім'я;
- Зовнішній вигляд (це можуть бути проблеми з вагою, шкірою, сюди також варто віднести колір волосся (нестандартний, різнобарвний) та стиль одягу;
- Проблеми зі здоров'ям (сюди слід віднести вади з серцем, як не дозволяють дитині тривалий час займатись фізичними навантаженнями (наприклад на уроці фізкультури, де через те, що дитина не в змозі виконати певні вправи – як наслідок, можуть початись насмішки), поганий зір (через який дитина буде вимушена носити окуляри, що в свою чергу є також причиною насміхань однолітків);
- Проблеми з комунікацією (дитині елементарно важко знайти спільну мову зі своїми однолітками);

І це лише невелика частина тих причин, які можна було б перелічити. Зазвичай, ізгоям дуже важко взагалі знаходитись у колі людей, які його так

найменували. Оскільки, це постійні образи, бойкотування та знущання. Такі діти надають перевагу перебуванню наодинці. Як правило, вони зовсім не активні, коли не беруть участі у громадському житті школи, нерідко у ізгоїв великі проблеми з навчанням. Через те що, ці діти потерпають від постійного негативного ставлення до себе зі сторони однолітків – вони стають байдужими до всього, що їх оточує. Що неабияк відображається і на розвитку особистості та навчанні в цілому на рисунку 1.2.

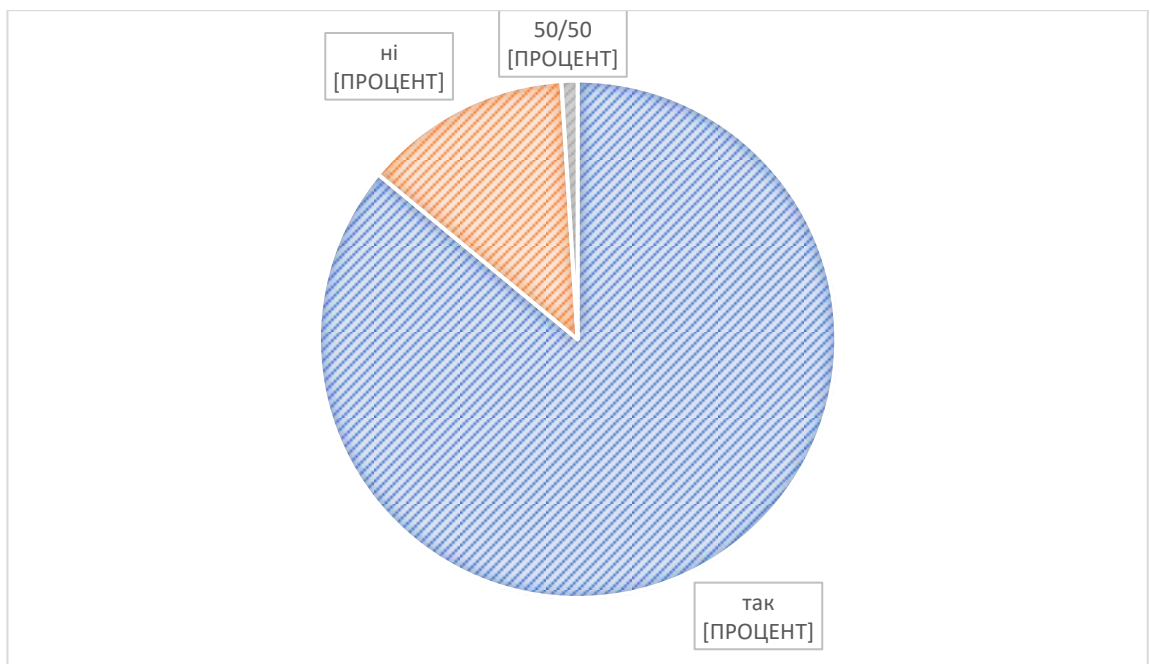

Рис. 1.2. Вплив оточення на результативність навчання

До внутрішніх чинників, які безпосередньо впливають на розвиток творчого потенціалу у підлітка можна віднести [13]:

- Психологічні і вікові особливості (характер дитини та самооцінка);
- Статеві відмінності (оскільки, біологічні відмінності напряду впливають на поведінку та емоційний розвиток. Варто пригадати той факт, що дівчата дорослішають швидше за хлопців, як розумово так і фізіологічно. У молодшому віці – це практично непомітно, але у підлітковому віці це проявляється якнайкраще. Наприклад, на уроці географії вчитель дає завдання, яке спрямоване на те, щоб його швидко засвоїти і виділити необхідні деталі. З такою задачею краще справляться учениці, аніж учні.

Оскільки, жіночий розум завжди більше гнучкий та концентрується на деталях, які непомітні для чоловіків. У завданнях, які потребують активного вербального спілкування лідерство також буде належати саме ученицям. З огляду на те, що у дівчат-підлітків спостерігається більше широкий словниковий запас, аніж у хлопців-підлітків. А ось, що стосується роботи з цифрами, то тут перевага на стороні хлопців. У шкільній географічній програмі на 9 клас є безліч задач, які мають просторовий і технічний напрямок з якими чоловіча частина класу впорається значно простіше, ніж жіноча);

Отже, кожному педагогу при визначенні і формуванні творчих здібностей в учнів потрібно враховувати усі вище перелічені особливості, оскільки, усі діти різні. Кожен з них – це індивідуальність із своїм неповторним набором якостей. І задача вчителів – це виявлення юних талантів та створення таких умов у школі, за яких дитина зможе розвивати свої здібності незалежно від матеріального становища та низки інших факторів подібного характеру.

Для того, щоб учні могли продемонструвати найяскравіше свої креативні здібності, потрібно надавати їм максимальну кількість можливостей для творчості. Для початку учням необхідно дати елементарну базу знань, у нашому випадку – це знання з географії. Згодом у них сформуються певні навички, а потім процес спрямовується на формування творчих здібностей учнів.

Тепер, не менш важливою задачею для вчителя буде саме виявлення творчих та креативних особистостей серед учнів. Як ми знаємо, творчим людям завжди притаманні певні навички чи поведінка, яка відрізняє їх з-поміж усіх. Як правило, до вирішення своїх особистих задач чи проблем вони підходять своєрідно. Тому учнів, котрі мають великий творчий потенціал можна легко виявити навіть під час уроку.

Зазвичай, діти, яким притаманні певні творчі задатки поводять себе

наступним чином:

- Їм не потрібне визнання класу, для них найважливіше кредо – це залишатись самим собою у будь-якому випадку. Такі учні у 98% не прагнуть популярності в колективі;
- Вони дуже допитливі. Будь-який факт з біографії відомого географічного діяча чи достовірну інформацію про материк вони можуть поставити під сумнів низкою питань;
- Учні з творчим потенціалом не завжди відмінники, як правило навпаки. Ні для кого не секрет, що такі люди завязаті прокрастинатори та мрійники. Такі учні люблять відкладати роботу на останній момент, помріяти на задній парті про своє майбутнє чи про ще щось;
- «Вічні» діти. На уроках і поза межами школи ці учні завжди поводять себе, немов малюки. Незважаючи на те, що вік дев'ятикласників давно не відповідає такому терміну. Їх дивує будь-яка деталь, вони досить активно і емоційно реагують на безліч речей, подій чи фактів;
- Занижена самооцінка. Творчим дітям притаманні постійні сумніви та обезцінювання зробленої роботи. Вони часто задаються питаннями, які ставлять під сумнів їх успішність;

Проте, варто сказати, що неможливо скласти 100% точний перелік якостей творчої людини. Так, таким дітям притаманні певні схожі риси у характері та поведінці які відрізняють їх від інших, але кожен з них все рівно сприймає та бачить навколишній світ своєрідно.

У процесі проходження практики, я помітила, що обдарованих учнів об'єднує жага до пізнання чогось нового. У них постає гостра необхідність постійно дізнаватись нові знання та факти з географії.

Підводячи підсумки, можна сказати, що серед учнів 9 класів є безліч талановитих та творчих особистостей. Але продемонструвати і виявити весь їх спектр на уроках географії – можливо лише за допомогою вчителя.

Для цього вчителю необхідно [13]:

- Створювати на уроках географії такі ситуації, у яких дитина матиме змогу проявити свою самостійність та ініціативу;
- Створити дружлюбну атмосферу на уроках, де учні не бояться вчителя, не бояться проявити себе та висказати свою власну думку, боячись засудження;
- Підтримувати ідеї учнів, хвалити за креативні та неординарні підходи до вирішення певних задач ;
- Навчити не боятись помилок та проводити аналіз зробленої роботи, оскільки, гнучкість мислення – це фундамент для творчості.

Розвиток творчих навичок у підлітків є неймовірно важливим питанням, яке постає перед вчителем. Завдяки глибокому аналізу цього питання, можемо зробити висновок, що творчі задатки та креативність є у кожного. Необхідно лише їх правильно розкрити. Не слід використовувати традиційні та застарілі методи проведення уроків, адже вони не направлені на розвиток творчості, а лише на механічне відтворення поставлених задач. Щоб підлітки змогли сповна проявити свої творчі здібності – необхідні певні умови.

1.3. Використання методів та прийомів на уроках географії, що сприяють розвитку творчих здібностей особистості

На жаль, в умовах сьогодення більшість шкіл не зацікавлені у формуванні на уроках творчих особистостей серед учнів. Навчальний процес здійснюється лише за мотивами календарного планування, яке майже не розраховане на формування творчих здібностей у межах школи. Тому, часто серед випускників шкіл можна помітити :

- Нерішучість у спробах, які пов'язані з роботою чи навчанням;
- Неспроможність мислити обширно та системно;
- Відсутність творчого підходу та винахідливості.

Як правило, це наслідки репродуктивного навчання, яке спостерігається у більшості навчальних закладів.

Саме тому питання, яке стосується розвитку творчих здібностей особистості є таким насущним. Адже, саме вчителю належить одна із найвідповідальніших ролей, а саме – розвивати «еластичність» мислення школяра. Бо саме мислення – є фундаментом творчості. Для цього на допомогу вчителю приходять :

- Інтерактивні уроки;
- Сучасні педагогічні методи;
- Бесіди та дискусії;
- Нетрадиційні засоби навчання.

Однією з умов, яка направлена на підвищення ефективності вивчення географії в школі – побудова процесу навчання спрямованого на «формування освіченої творчої особистості». Для цього необхідно створити такі умови для навчання, де кожен учень відчував би свою успішність. Василь Сухомлинський наголошував на тому, що школа має бути не коморою знань, а середовищем думки. Тоді предмет, який викладає вчитель, стає не кінцевою метою його діяльності, а засобом розвитку дитини [11].

Сучасний вчитель повинен розуміти, що механічне заучування матеріалу та монотонне цитування інформації з книжки – не дасть потрібного результату. Задля формування творчих здібностей в учнів, вчителю необхідно дотримуватись декількох пунктів, а саме [1]:

- Сприяти виявленню творчих задатків та нахилів учнів;
- Виховувати в учнів критичне мислення;
- Заохочувати нестандартні підходи у вирішенні задач;
- Формувати в учнях базу елементарних знань та понять з географії, яку в майбутньому вони зможуть застосовувати у різних сферах життя;

Також, кожному вчителю потрібно чітко усвідомлювати свою мету. При цьому, необхідно враховувати актуальність сьогоденних проблем, з якими щодня стикається учень на уроках географії та запропонувати шляхи їх

вирішення. В умовах сучасності провідною метою кожного вчителя повинно бути не лише виховання учня, як свідомого і обізнаного громадянина нашої держави, а й розвиток творчості.

Безумовно, що виховання компетентності та громадянського обов'язку є невід'ємною частиною мети кожного вчителя. Проте, віднайти в учнів творчі задатки, які у майбутньому допоможуть їм сповна пізнати себе та самореалізуватись – набагато важливіше у наш час.

Під час проведення уроку географії сучасному вчителю необхідно усвідомлювати, що:

- Кожен учень є перш за все особистістю, якій притаманна певна модель поведінки та характер;
- Кожен учень спроможний навчатись, не потрібно судити про рівень знань дітей лише за оцінками у журналі;
- Прямим обов'язком сучасного вчителя є пошук та розвиток творчих задатків в учнів.

До підготовки для проведення уроку географії слід поставитись серйозно. Учитель на уроці повинен нагадувати митця, який без перешкод може міксувати у собі свою спеціальність та творчі пориви (вміти цікаво та виразно розповідати, зацікавити учнів та спонукати їх до нестандартного підходу у навчанні) [11].

Адже, сформувати творчі навички в учнів це дуже довга та кропітка справа, яку належить здійснити вчителю. Творчі пориви формуються не відразу, а протягом місяців та інколи й років. Тому вчителю необхідно систематизувати не тільки усі стандартні, а й творчі методи та прийоми, які сприятимуть розвитку творчих здібностей учнів.

Будь-який матеріал, не важливо стандартний він чи інтерактивний - слід подавати у хронологічній послідовності. Тільки проаналізувавши попередню тему, вчитель має змогу логічно продовжити те, що вивчалось на минулому уроці. Коли у дитини сформований хронологічний ланцюг подій –

вона легко зможе співставити факти, явища, події та грамотно застосувати їх на практиці.

Тільки так учень зможе правильно засвоїти поданий матеріал і використати його на практиці.

Найвагомішу роль у формуванні творчих здібностей учнів виконують завдання. Такі завдання мають включати в себе теми для самостійних доповідей учнів, які вони самі можуть обрати. Ці завдання мають бути розраховані лише на тих учнів, які виявляють власну ініціативу у цьому. Варто сказати що, розвивати творчі навички в учнів варто лише за їх власним бажанням. Якщо дитина виявляє велике бажання пізнавати географію, як науку більш обширно – тоді слід приймати відповідні рішення. Проте, у разі відсутності цього бажання – нав'язувати завдання не варто [11].

Присутність значної кількості різного роду інформації, спеціальної географічної літератури, хрестоматій, посібників здійснює сприятливий психологічний клімат під час уроків та надихає учнів до самовираження. Відеоролики, наукові фільми, атласи – усе це спонукає дитину до додаткового опрацювання матеріалу. При підготовці творчих завдань, учитель зобов'язаний надати додаткові матеріали, задля полегшення роботи учнів [16].

Коли час обмежений, а календарно-тематичне планування не розраховане на додаткові заняття, які сприяли б розвитку творчості – на допомогу учителю приходять нестандартні уроки. У нестандартних уроків є лише одна ціль – пробудити мотивацію учнів та продемонструвати, що інформація котра подається під час уроку може бути не лише нудною, але й цікавою та корисною.

Ці уроки містять у собі величезну кількість форм і методів, особливо таких, як: проблемне навчання, пошукова діяльність, міжпредметні й внутрішньо предметні зв'язки, опорні сигнали, конспекти та ін. Під час таких

уроків учні перестають відчувати страх перед вчителем, зникає напруга, а бажання і мотивація знайти і дати правильну відповідь – зростає [2].

Такі уроки користуються величезним попитом та успішністю серед дітей, в зв'язку з чим з'явилося безліч різновидів нестандартних уроків. Найпопулярніші та найефективніші представлені на рисунку 1.3.

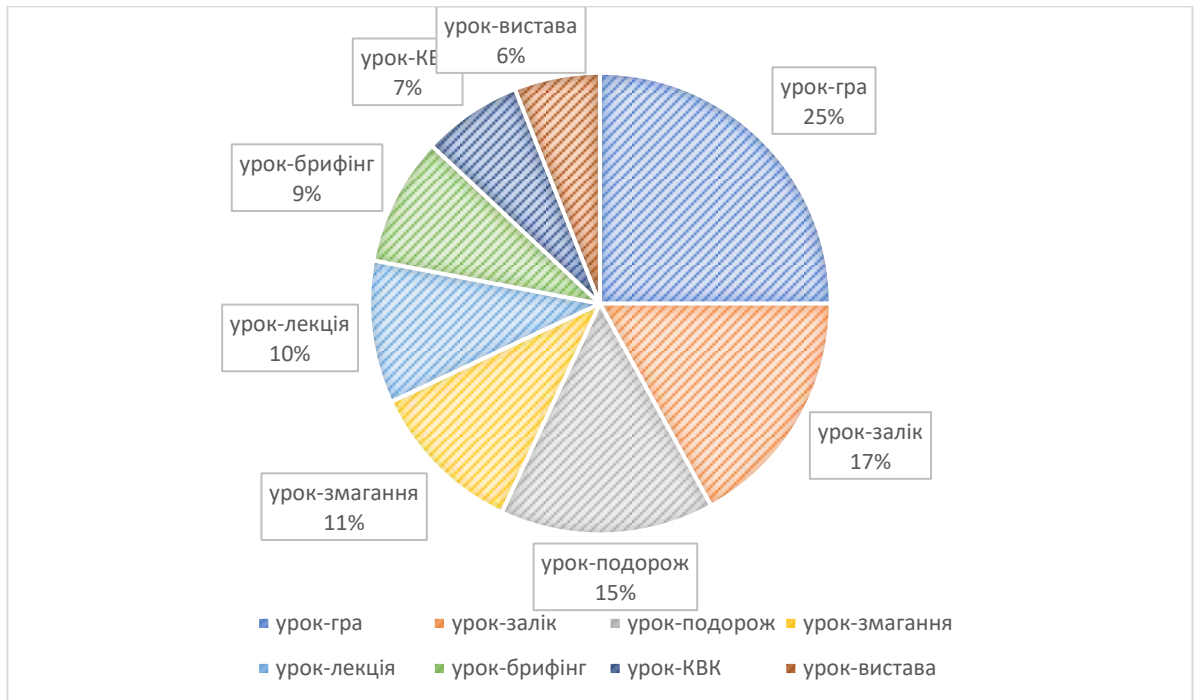

Рис.1.3. Рейтинг найпопулярніших нестандартних уроків географії у відсотковому відношенні

Перед тим, як почати підготовку до уроку, вчитель повинен провести своєрідний аналіз. А саме:

- Яка мета та зміст повинні бути цього разу на уроці;
- Які індивідуальні та психологічні особливостей дітей потрібно врахувати при підготовці до уроку.

І тільки опираючись на результати цього аналізу можна зробити висновок, чи варто проводити сюжетно-рольові ігри з одним учнем, групою або всіма учнями класу. Перш за все, «урок-гра» проводиться тоді, коли необхідно на практиці показати, як правильно застосовувати знання.

При проведенні вчителем «уроку-гри» замість звичайного – можна помітити неабияку динаміку «росту» серед учнів. Оскільки, такий урок спрямований на підвищення інтересу та мотивації до предмету. Показовим успіхом «уроку-гри» є той факт, що навіть найпасивніші учні починають приймати участь у ході уроку.

Ігри краще реалізують процес підготовки учнів до практичної діяльності та навчають як, працювати у колективі. Також варто сказати, що результативною є та гра, яка проводиться з натяком на перемогу.

При підготовці до нестандартних уроків вчитель повинен продумати:

- Які вміння і навички повинні сформуватись на закріпитись після уроку в учнів;
- Які виховні завдання вони мають реалізувати;
- Який матеріал буде найбільш доцільним при проведенні такого уроку;
- Чітко визначити організацію проведення уроку;
- Підбиття підсумків.

Ціль таких ігор може бути різноманітною. Це може бути:

- Повідомлення нового матеріалу та знань;
- Узагальнення і систематизація уже пройденого матеріалу.

Під час «уроку-гри» в учнів починає формуватися звичка зосереджувати свою увагу на конкретному об'єкті чи думці, самостійно мислити та розвивати увагу, спостережливість, кмітливість. У процесі гри, зазвичай, усі діти займають активну позицію. Ігри на уроках на пряму пов'язані з розвитком пізнавальних інтересів, вони покликані розвивати усне мовлення та логічне мислення учнів [14].

Насамперед, «урок-гра» покликана розбудити у кожному з учнів потяг до навчання, спробувати по-новому зацікавити та замотивувати дитину до навчання та розвивати творчі здібності. Такий урок надає вчителю

можливість певний час підтримувати інтерес до тих важливих і складних завдань на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається.

Наприклад, одноманітні та нецікаві задачі та завдання на уроках географії часто виснажують учнів у зв'язку з чим дітям стає просто не цікаво знаходитись на уроці та вирішувати поставлені перед ними завдання. Виникає байдужість до предмету, учні перестають слухати вчителя на уроках, починають байдикувати та перестають виконувати домашні завдання. Однак, розв'язання цих самих завдань та задач у процесі «уроку-гри» стає для дітей вже цікавою діяльністю через конкретність поставленої мети – в кожного виникає бажання здобути перемогу, не пасти задніх серед однокласників, не підвести їх, показати всьому класу, що він вміє, що він знає.

Ось декілька ігор, які можна використовувати на уроках географії у 9 класах.

«Урок-гра». «Урок-гру» слід застосовувати на уроках географії з метою формування в учнів чіткого діалогічного мовлення, мислення та позиції у суспільстві. Завдяки грі на уроках географії, звичайні задачі та завдання стають набагато цікавішими, оскільки шляхи вирішення тих чи інших задач залежать не від одного учня, а від команди. Відповідно, чим більше учнів буде задіяно – тим більше варіантів відповідей та шляхів розв'язання поставлених задач буде запропоновано. Це неабияк підбадьорює та згуртовує учнів [14].

Завдяки тому, що перед учнями ставиться конкретна задача і певний проміжок часу за який учні повинні її вирішити – урок стає більш конструктивним та продуктивним. Процес «уроку-гри» вимагає від учнів виконання основних розумових операцій: класифікації, аналізу, синтезу. Учні перш за все навчаються ділитися своїми враженнями, констатувати факти, які стосуються співрозмовника, демонструвати свої емоції, узгоджувати різні підходи до виконання конкретних справ.

Особливою рисою «уроку-гри» є те, що перш ніж організувати його, учителю необхідно надати учням певний обсяг знань. Ці знання не обов'язково повинні бути достовірними та точними. Цей обсяг знань повинен містити у собі різноманітні матеріали, свідчення різних наукових діячів, які досліджували цю тему. Суперечливі версії також мають місце бути. Оскільки, саме вони дозволять учневі сформулювати власну позицію, обрати те, що відповідає йому особисто, щоб потім переконати в істинності своєї точки зору товаришів.

Існують декілька різновидів «уроку-гри», а саме:

- **«Гра – подорож».** Такий різновид «уроку-гри» неабияк впливає на розвиток уяви учнів. Адже, саме завдяки уяві і допомогою наочних засобів навчання таких, як:

- Спостереження (завдяки якому учні мають змогу спостерігати за певними явищами);

- Ілюстрації (завдяки яким учні мають можуть бачити у статичному вигляді певний географічний об'єкт) ;

- Демонстрація (завдяки якій учні мають змогу спостерігати за певними географічними об'єктами у динаміці за допомогою спеціальних технічних засобів).

Учні мають змогу подорожувати країнами світу, спостерігати за природними явищами і використовувати набуті знання у майбутньому. «Гра-подорож» розрахована на те, щоб підвищити та розвинути рівень уяви учнів, наділити урок цікавими моментами та, привернути увагу учнів на те, що їх оточує [15].

- **«Гра – ярмарок».** Зазвичай, таку гру застосовують на уроці географії для того, щоб закріпити, узагальнити та систематизувати отримані знання з певної теми. У процесі гри використовується сигнально – накопичувальна система оцінки навчальних досягнень учнів, яка дає можливість засобами ігрового компоненту цієї системи підтримувати

активну пізнавальну діяльність протягом усього уроку і стимулювати успіх, не викликаючи страху чи незадоволення. Застосування такої гри під час проведення нестандартного уроку є досить складною задачею для вчителя. Оскільки, вчитель протягом «гри-ярмарки» повинен слідкувати не лише за кількістю отриманих відповідей від учнів, а й їх якістю. В якості отриманих протягом такої гри балів можуть бути будь-які символи (хмаринка, сонечко, рисочка, тощо). Під час уроку учні заробляють так звані символи-бали, які в кінці уроку підраховуються і переводяться у справжній бал згідно дванадцятибальної системи [15].

- **«Гра – аукціон».** Такий різновид «уроку-гри» доцільно використовувати кожному вчителю географії на уроках, які потребують опанування великої кількості наочної інформації. Наприклад, при вивченні розділів, які розповідають про цілий материк. У таких розділах наявна велика кількість ілюстрацій, карт, які потребують запам'ятовування [15].

Наступним різновидом нестандартного уроку є – **«урок – залік».** Насамперед, залік – це одна з багатьох форм перевірки, яка покликана визначити рівень навчальних досягнень учнів.

Основними цілями «уроку-заліку» є :

- Оцінка досягнень учня на уроках географії;
- Узагальнення та систематизація географічних знань учня;
- Діагностика навчальних прогалин у поданому матеріалі та шляхи їх подальшого усунення.

Підготовка до такого уроку з боку вчителя повинна бути набагато ретельніше, аніж до звичайного уроку. Урок такого формату доцільно проводити по закінченню теми, або розділу.

Підготовка до заліку включає:

- Підбір навчальних матеріалів;
- Виділення головних аспектів у відібраному матеріалі;

- Підбір запитань, які максимально точно дадуть відповіді на усі необхідні моменти;

Уроки-заліки дозволяють вчителю сповна оцінити рівень підготовки та знань учнів, а учням – продемонструвати свої навички та знання. Самі ж завдання можуть бути, як письмові так і усні [6].

Ще одним видом нестандартного уроку є **«Урок – змагання»**. Такі уроки можна проводити будь-коли. Вони не потребують уже наявної бази знань чи перевірки вивченого матеріалу. Хоча і направлені на те, щоб перевірити кмітливість учнів. Зазвичай, вчитель може обирати будь-який варіант гри для такого уроку. Особливу ініціативу діти проявляють, коли «урок – змагання» проводиться, як аналог популярних теле-шоу [2].

Наступим за популярністю серед учнів та вчителів є **«Урок – лекція»**. Насамперед, «урок – лекція» – один із найбільш ефективних та швидких способів передачі потрібної інформації учням. Оскільки, за короткий термін (один урок – 45 хв.) можна охопити значний за обсягом матеріал, викласти його у хронологічному порядку та підбити підсумки. Проте, «урок-лекція» не зважаючи на численні плюси – має досить вагомні мінуси. Попри те, що такі уроки здатні охопити велику кількість матеріалу – учні не приймають активної участі і як наслідок суттєво знижується активна і пізнавальна діяльність. Учень виступає переважно об'єктом впливу, а суб'єктом дії. Також «урок-лекція» є неефективним для учнів середньої школи. Адже ще зовсім юний розум не здатний у повній мірі опанувати таку велику кількість інформації. Зазвичай, такий вид нетрадиційного уроку застосовують у 9-10 класах, коли за шкільною програмою необхідно подати учням великий обсяг матеріалу, а час на це обмежений [3].

Варто наголосити на тому, що «урок-лекція», який проводиться в школі, у якості нетрадиційного заняття – суттєво відрізняється від звичної для студентів лекції. Оскільки, нетрадиційні уроки покликані на розвиток творчого потенціалу серед учнів – у них присутній елемент інтерактиву, на

відміну від лекцій у ВНЗ. Для підлітка, котрий навчається у школі досить складним є монотонне конспектування великого обсягу матеріалу. Тому, при підготовці такого уроку вчитель виділяє лише цікаву та змістовну інформацію, яку необхідно законспектувати учню.

Важливі елементи структури шкільної лекції - це аналіз і оцінка. Ці елементи відіграють величезну роль у загальному розвитку школярів. Адже, надають можливість охопити широкий спектр матеріалу і викласти його за короткий проміжок часу та прищеплюють учням навички логічного мислення.

«Урок-лекція» може підвищити ефективність навчання, якщо:

- Вірно підібраний навчальний матеріал. Якщо у календарно-тематичному плануванні вчитель помічає, що незабаром потрібно буде опрацювати велику за обсягом тему – доцільно буде подати її для учнів у вигляді «уроку-лекції»;
- Необхідно виділити серед навчального матеріалу проблемні моменти та обов'язково наголосити на них учням;
- Для того, щоб учні могли запам'ятати основні моменти – необхідно зупинитись на головних аспектах та конспектувати їх [3].

Попри незначну популярність «уроку-лекції» - підготовка до такого виду нестандартного уроку займає досить велику частину вільного часу вчителя. Вчителю необхідно не лише правильно підібрати навчальний матеріал, а й назначити учнів, які йому допоможуть на уроці. Зазвичай, учням пропонують оформити дошку (написати тему, епіграф, план лекції, цитати, дати тощо), підготувати плакати з висловлюваннями та відгуками про письменника та його творчість сучасників, критиків.

Вчитель перш за все повинен продумати і визначитись з обсягом навчального матеріалу. Також необхідно вирішити, яку частину матеріалу учні повинні просто послухати, а яку потрібно законспектувати [3].

Майже 9% вчителів та учнів у виборі нестандартного уроку – надають перевагу «уроку – брифінгу» [5].

Підготовка та проведення «уроку-брифінгу» характеризується двома взаємопов'язаними частинами:

- Учні повинні самостійно опрацювати поданий вчителем матеріал;
- Обговорити під час уроку свої враження та нові знання.

Матеріал, який обирає вчитель для опрацювання учнями повинен бути доступним та незначним за об'ємом. Заздалегідь необхідно оголосити дату проведення «уроку-брифінгу», визначити тему, мету і завдання. Не менш важливою частиною підготовки – є розподілення ролей у самому брифінгу. Завдання та обсяг матеріалу повинен відповідати індивідуальним психологічним властивостям учнів. Отримавши завдання, учні складають питання, які збираються вчителем. Питання аналізуються особисто вчителем. З усіх наявних питань необхідно відібрати найбільш влучні та цікаві і продемонструвати їх учням. Учні оформляють результати самостійної роботи у вигляді тез, складають тлумачний словничок, в який записують значення нових слів, які зустрілися їм в процесі роботи [5].

Під час уроку учні навчаються публічно виступати, доносити до слухача нову інформацію та відстоювати свою думку перед опонентами. Для цього використовується метод постановки питань і формулювання відповідей, де важлива взаємозв'язок мовної і розумової діяльності учнів, що сприяє підвищенню культури спілкування.

Наприкінці «уроку-брифінгу» доцільним буде підбити підсумки та роздати завдання на наступний урок [5]. Квадріціус М. Урок-брифінг. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL:

Ще одним різновидом нестандартного уроку є «урок-КВК». Такі уроки є вкрай позитивними, але малоінформативними. Зазвичай, вони проводяться у форматі усім відомої телепередачі «КВК». Такий формат уроку більше направлений на розвиток творчих здібностей та кмітливості учнів.

Підготовка до такого уроку не є складною. Вчителю необхідно поділити учнів на 2-3 команди і назначити капітанів. Учні в свою чергу вибирають собі назву команди і членів журі. Варто сказати, що членами журі може бути будь-хто з присутніх у класі. Зміст уроку КВК, то його повинні формувати такі конкурси, які б мали триєдину мету (навчальну, виховну, розвивальну). «Урок-КВК» повинен тривати не довше одного уроку, тобто 45 хв. Саме при формуванні змісту уроку КВК не варто забувати, що це урок, а не виховний захід, тому необхідно дотримуватися всіх функцій і завдань навчального заняття [14].

Останнім у рейтингу серед нестандартних уроків є «Урок-вистава». Формат такого нестандартного уроку несе у собі найбільшу частку творчості, але є найменш ефективним у плані інформації. Такий тип уроку доречно проводити у 6-7 класі, коли перед вчителем стоїть задача зацікавити учнів географією. Театралізоване дійство слід узгодити з учнями зараня і кожному дати роль. Учні можуть «приміряти» на себе роль країни, або материка. Під час проведення «уроку-вистави» учні розвивають свої творчі навички, артистизм та кмітливість. Вид такого нестандартного уроку є вкрай необхідним для розвитку творчих здібностей школярів.

Окрім нестандартних уроків – велике значення для розвитку творчих здібностей учнів на уроках географії несуть практичні роботи. Оскільки, під час практичної роботи активізуються усі набуті знання учня задля вирішення поставленої задачі. Також, практичні роботи часто потребують творчого підходу. Наприклад, під час проходження тем, які стосуються плану місцевості чи масштабу – можна запропонувати учням написати топографічний лист сусіду по парті, де географічні об'єкти зашифровані, а сусіду необхідно відгадати, що це за географічний об'єкт. Також, можна запропонувати зашифрувати топографічними знаками фільм, казку чи пісню. Переведення масштабів, рух за азимутами, вивчення і нанесення

географічної номенклатури, розв'язування задач за картами – це лише невелика частка завдань, які захоплюють учнів своєю неординарністю [11].

Одним з найголовніший завдань для вчителя – є мотивація учня. Для того, щоб школяр зберігав свою активну позицію протягом уроків географії – він повинен отримувати постійну мотивацію від вчителя. Мотиви учня базуються на активному інтересі до того, що вивчається. Задля формування в учнів мотивації і зарання зацікавленості до теми, що буде вивчатись, доцільно використовувати певні педагогічні прийоми, а саме:

- «Приваблива мета». Переступаючи поріг школи, кожен з учнів усвідомлює, що сьогодні його чекає безліч нових та складних для вивчення тем. Довгі і нудні прологи перед уроком про те скільки чого потрібно буде вивчити та написати зовсім не мотивуватимуть учня на плідну працю, а скоріше навпаки. Весь секрет успіху заключається у правильній постановці мети та варіанту подачі школярам. Будь-кому працюватиметься набагато краще і легше, коли ми знатимемо не лише про велику кількість роботи, яка перед нами стоїть, а й про позитивні сторони, які нас чекають по завершенню. Саме тому, вчителю необхідно враховувати всі вікові та психологічні побажання та потреби дітей для того, щоб правильно сформулювати мету. Розповісти не лише про труднощі, які можуть виникнути у ході вивчення певної теми, а й про позитивні сторони. Наприклад, «Які навички ви здобудете у ході вивчення даної теми», «Скільки цікавої інформації ви зможете дізнатись і де зможете її застосувати у майбутньому», тощо [11];

- «Довга загадка». Це чудовий педагогічний прийом, який розрахований на кмітливість та уважність учнів. На початку уроку вчитель задає ребус, або загадку учням. Відповідь до цього завдання буде озвучена під час уроку. І учням необхідно буде відгадати на якому етапі уроку прозвучала відповідь до загадки чи ребусу [11];

- «Мікрофон». Ще один популярний різновид педагогічного прийому, який навчає дітей висловлювати свою думку [11];

Щоб привернути увагу учнів на уроці варто також використовувати такі педагогічні прийоми як:

- «Дивуй». Цей різновид педагогічного прийому, який спрямований на розвиток творчості слід застосовувати при вивченні нової теми. Учням, особливо у старших класах нецікаво слухати безліч разів про одні і ті ж явища, факти, тощо. Саме з ціллю зацікавити учнів по-новому використовують педагогічний прийом «Дивуй». Його ціль заключається у тому, що вчителю необхідно подати матеріал з творчої точки зору, а не з стандартної. Подивитись разом з учнями на вже звичні для всіх явища і факти під іншим кутом. Завдяки використанню такого прийому підвищується концентрація уваги учнів та збільшується мотивація [11];

- «Скарбничка». Варто застосовувати перед початком вивчення материків, або країн. Педагогічний прийом «Скарбничка» дозволяє навести коротку та інформативну історичну довідку про материк, або країну, яка має вивчатись. Також, застосовується комплекс методів і прийомів, які активізують творчу пізнавальну діяльність учнів [11].

Для кращого розуміння певних ознак чи явищ на уроках географії варто використовувати метод пошуку аналогій. Використання аналогій у творчому процесі розвиває логічне мислення, пам'ять, увагу та фантазію учнів.

На етапі закріплення вивченого матеріалу з географії варто застосовувати вікторини: «Хто більше розповість», «Поле чудес» [11].

Під час вивчення географії важливу роль відіграють цифрові показники. У зв'язку з цим постає необхідність застосовувати такі прийоми, як : цифровий диктант та задачі.

Значну роль у розвитку творчих здібностей учнів можуть відігравати не лише уроки, але й домашнє завдання. Урізноманітнити домашні завдання з географії можна кількома способами. Наприклад, це може бути кросворд на

пройдену тему чи плакат з відомостями, або традиціями країни, або материка. Серед завдань, які спрямовані на творчість і політ фантазії можна виділити: есе, або твір про враження учня від тої чи іншої теми. Не варто нехтувати ІКТ. Адже, при підготовці презентації учні знаходяться у постійному пошуку інформації, зображень та цікавих фактів, тим самим набуваючи нові навички [11].

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

На сьогоднішній день відомо безліч трактувань терміну «творчості». Перша спроба пояснити, що таке «творчість» була здійснена у часи Стародавньої Греції. А перший прорив у наукових дослідженнях з приводу творчості стався наприкінці середньовічної епохи. Тоді з'явилась ціла концепція творчості, автором якої є Іммануїл Кант.

В умовах наближених до сучасності, великий внесок у розвиток думок, щодо творчості внесли представники української філософії. Серед яких слід виділити творчу спадщину Григорія Сковороди та Івана Франка.

Доцільно зазначити, що термін «креатив» , на відміну від «творчості» з'явився набагато пізніше. Його автором вважається американський психолог Гілфорд.

У широкому розумінні креатив вважався здатністю неординарно підходити до вирішення задач, або проблем, які постають перед людиною. Питання «креативності» вивчалось не один рік. І саме в ході численних досліджень вчені дійшли до висновку, що особа, якій притаманні креативні здібності не є носієм високого інтелекту. Проте, має ряд інших особливостей у поведінці та характері, які дозволяють їй швидко та легко вирішувати труднощі.

З огляду на те, наскільки різноманітні варіанти трактування цих понять, можна зробити висновок , що це дуже складне і багатогранне питання. Вже декілька десятків років вчені з різних куточків світу намагаються дослідити це питання та прийти до спільної думки. Втім , чим більше з приводу цього питання з'являється думок – тим більше уже відомі теорії заплутуються між собою та запропонованими.

У сучасному суспільстві наразі катастрофічно не вистачає творчих та креативних особистостей та впроваджень , які змогли б нестандартно та по-новому підійти до вирішення уже існуючих проблем та задач. Здатність мислити креативно і творчо - формується в особистості протягом усього

життя. Своєрідний пік цього розвитку проходить у дитячому та юному віці. А значний внесок у розвиток творчих здібностей вносить школа.

У процесі формування в учнів творчих здібностей у стінах школи необхідно враховувати їх психологічні особливості. Розвиток творчих навичок у підлітків є неймовірно важливим питанням, яке постає перед вчителем.

Не слід використовувати традиційні та застарілі методи проведення уроків, адже вони не направлені на розвиток творчості, а лише на механічне відтворення поставлених задач. Щоб підлітки змогли сповна проявити свої творчі здібності – необхідні певні умови.

На жаль, в умовах сьогодення більшість шкіл не зацікавлені у формуванні на уроках творчих особистостей серед учнів. Навчальний процес здійснюється лише за мотивами календарного планування, яке майже не розраховане на формування творчих здібностей у межах школи.

Саме тому питання, яке стосується розвитку творчих здібностей особистості є таким насущним. Адже, саме вчителю належить одна із найвідповідальніших ролей, а саме – розвивати «еластичність» мислення школяра. Бо саме мислення – є фундаментом творчості.

Сучасний вчитель повинен розуміти, що механічне заучування матеріалу та монотонне цитування інформації з книжки – не дасть потрібного результату. Процес формування творчих навичок в учнів – довга та кропітка справа, яку належить здійснити вчителю. Творчі пориви формуються не відразу, а протягом місяців та інколи й років. Тому вчителю необхідно систематизувати не тільки усі стандартні, а й творчі методи та прийоми, які сприятимуть розвитку творчих здібностей учнів.

Наявність інформації, спеціальної географічної літератури, хрестоматій, посібників здійснює сприятливий вплив під час уроків. Відеоролики, наукові фільми, атласи – усе це спонукає дитину до додаткового опрацювання матеріалу.

Таким чином, лише враховуючи усі вище перелічені фактори вчитель може досягти бажаного результату.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 9 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості творчих здібностей учнів

Задля успішного здійснення процесу розвитку творчих здібностей учнів на уроках географії у 9 класі – учителю необхідно володіти інформацією про рівень розвитку творчих здібностей. Оскільки, від рівня творчого розвитку, який притаманний учневі залежить підхід до вибору виду творчості. У зв'язку з чим, вчителю необхідно застосовувати на практиці діагностику, за допомогою якої можна визначити рівень розвитку творчих здібностей. У свою чергу, діагностика здійснюється за певними критеріями. Однією з головних цілей цього дослідження є визначення критеріїв та показників, які впливають на виявлення рівня розвитку творчих здібностей учнів у 9 класі під час уроків з географії [9]. **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**

У численних дослідженнях, які присвячені розвитку творчих здібностей, міститься інформація про те, що прояв творчості (особливо високий рівень розвитку творчих здібностей) можливий лише тоді, коли особа володіє високим рівнем інтелекту. Оскільки, рівень інтелекту, який притаманний людині служить своєрідним фундаментом, що визначає прояв і розвиток творчих здібностей. Згодом, процес розвитку творчих здібностей у великій мірі не залежить від рівня інтелекту, а пов'язаний з мотивацією особи.

Одна із спеціалістів в області психології та творчих навичок Діана Борисівна Богоявленська, стверджувала, що необхідно оцінювати творчі здібності учня не лише за фактом їх успішності, але й за характером їх здійснення. Згідно цієї думки, творчі навички варто розглядати, як одну із складових рис характеру особистості [8].

Варто зазначити, що творчі здібності виявляються у неординарному підході до виконання задач поставлених перед людиною. У порівнянні з іншими здібностями особистості – специфіка творчих навичок заключається у постійних змінах, які залежать від виду творчої діяльності. Загальні і спеціальні здібності особистості слугують засобом успішного виконання поставленого завдання.

У зв'язку з чим, творчі здібності доцільно розглядати, як унікальні та психологічні риси людини, за допомогою яких можна досягти позитивний результат в процесі здійснення творчої діяльності.

Виходячи з положень наукової літератури, можна зробити висновок, що науковці виділяють різні види творчих здібностей, беручи за основу певні критерії: широту прояву, вид прояву, темп психічного розвитку, вікові особливості, тип діяльності тощо.

Наприклад, радянський психолог та спеціаліст з питань творчих навичок Олександр Наумович Лук, брав за основу життєписи та творчі шляхи відомих діячів в області мистецтва та шукав між ними риси, які були для них спільними [8]:

- Можливість бачити те, що є невидимим для інших;
- Можливість застосовувати одну схему дії для вирішення різних задач;
- Можливість швидко зорієнтуватись та зосередитись під час неординарної та раптової ситуації;
- Можливість мислити не прямолінійно;
- Схильність обирати нестандартний шлях вирішення проблеми;
- Схильність до тривалого перебування у своїх фантазіях.

Валерій Володимирович Синельников, опираючись на численні дослідження в області історії мистецтва та філософії вирізняв наступні креативні навички, які історично сформувались у людей [8]:

- Здатність усвідомлювати тенденції часу. Одна із здібностей творчих людей, яка дозволяє створювати продукт, який користувався б попитом на даний момент. Також, це може бути певний новий та нестандартний підхід до вирішення задач;

- Здатність до створення нового. Коли перед творчою особистістю постає певна задача, яка потребує вирішення – вона не буде обирати між шляхами, які вже існують, а придумас свій власний вихід із ситуації;

На сьогодні, серйозним питанням постає широта прояву творчих здібностей особистості. Це питання є досить значущим, але не до кінця розкритим. Вчені й досі дискутують про можливість та генезис творчих здібностей людини.

Серед вітчизняних педагогів, а саме О. Тупічкіною та Н. Гнатком існує думка, про те, що особистість, якій притаманні творчі здібності – може досягти успіху лише в одній із творчих сфер. Також педагоги виділяли концепцію потенційних і актуальних творчих здібностей. Потенційні творчі здібності розглядаються як здатність та готовність особи до навчання і розвитку творчих навичок. Потенційні творчі здібності є необхідною умовою для розвитку творчості. Актуальні творчі здібності – є результатом синтезу унікальних рис потенційно творчої особистості з характеристиками того чи іншого виду діяльності [8].

Узагальнення та систематизація усіх підходів дає змогу створити типологію творчих здібностей, які виділяються дослідниками, в об'єднаній таблиці (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Типологія творчих здібностей підлітків [8]

№	Класифікаційні критерії	Види творчих здібностей
1.	широта прояву	загальні та специфічні

2.	рівень прояву	велика мотивація до навчання та високий рівень творчих навичок
3.	вид прояву	наявні, або нерозкриті творчі здібності
4.	темпи психічного розвитку	творчі здібності з стандартним темпом розвитку та творчі здібності, які випереджають стандартні темпи розвитку
5.	вікові особливості прояву	стабільні та вікові
6.	тип діяльності	художні, музичні, літературні, спортивні та соціальні

Однією з основних проблем у наш час становить саме визначення критеріїв і показників сформованості творчих здібностей учня. Зазвичай, педагоги, котрі досліджували питання творчих здібностей, виокремлювали загальноприйняті критерії, які аж ніяк не можна вважати правильними. Оскільки, творчий потенціал, шляхи його прояву та риси характеру учня – унікальні. І не завжди їх можна «підігнати» під загальноприйняті критерії.

Наприклад, психолог Джой Гілфорд, який умовно поділяв мислення на конвергентне і дивергентне, стверджував, що конвергентне мислення (ще його називають прямолінійним та критичним) – проявляється у людини лише у тому випадку, коли необхідно відділити брехню від правди та дійсне від неіснуючого. Дивергентне (або креативне) мислення проявляється тоді, коли нам необхідно продумати саме шлях вирішення проблеми. Обидва типи мислення є невід’ємною часткою кожної людини. Адже, без одного типу не буде і іншого. Проте, перевага дивергентного мислення над конвергентним вказує на потенційну творчу особистість [8].

Також Джой Гілфорд виокремлював чотири основні параметри творчості для підлітків [8]:

- Швидкість. Здатність учня оперативно та без зволікань знайти вихід з ситуації у яку він потрапив;

- Гнучкість. Здатність учня різносторонньо мислити та шукати нові підходи до вирішення питань;
- Оригінальність. Здатність створювати унікальний продукт керуючись лише своєю уявою та без допомоги сторонніх джерел;
- Точність. Здатність переказати наукову інформацію своїми словами з повним збереженням змісту.

Доктор психологічних наук та спеціаліст в області психології творчості Яків Олександрович Пономарьов виділяв всього два показника, за якими можна визначити наявність творчих здібностей в учня, а саме [8]:

- Інтелектуальну активність;
- Вразливість;

Учень, якому притаманні творчі здібності має здатність помічати найменші деталі у процесі вирішення того чи іншого питання, а учень, який не вирізняється особливою схильністю до творчості, як правило помічає і оцінює лише результат готової роботи.

Радянський психолог Людмила Єрмолаєва-Томіна на основі узагальнених результатів досліджень зарубіжних колег виокремлює такі показники креативності [8]:

- Схильність до меланхолічного темпераменту особистості, жалісне ставлення до проблем, присутність творчого потенціалу, потреба проводити більшу частину часу наодинці;
- Неординарний підхід до використання звичайних предметів;
- Перевага дивергентного типу мислення, здатність знайти безліч шляхів та підходів для вирішення поставлених цілей;

Варто зазначити, що при підході до формувань критеріїв, які визначатимуть рівень сформованості творчих здібностей учня, особливо вітчизняні педагоги надають перевагу не включати індивідуальні якості підлітка, на відміну від зарубіжних науковців.

Яскравим прикладом може слугувати концепція творчих здібностей, яка була розроблена радянським вченим Олександром Наумовичем Луком, у структурі творчих здібностей особистості виділяє [8]:

- Розумову діяльність на уроках;
- Мотиваційні «двигуни» особистості;

Вагоме значення Олександр Лук приділяв другому пункту, тобто тому, що саме спонукає учня до творчих дій. Педагог вважав, що творчі задатки, які можуть бути присутні в учня – самі по собі нічого не варті без мотивації. Для дійсно якісного розвитку творчих здібностей необхідні серйозні речі, які здатні замотивувати підлітка до дій.

Більш глибокий опис якостей, які притаманні творчій особистості зробив Моляко Валентин Олексійович, виділяючи серед них [8]:

- Схильність до меланхолічного та флегматичного темпераменту особистості;
- Неординарний підхід до будь-якого виду діяльності;
- Схильність до творчості, перевага дивергентного типу мислення;
- Здатність швидко та без особливих проблем запам'ятовувати великі обсяги інформації та влучно її застосовувати у подальшому;
- Впевненість у собі та своїх діях, працелюбність;
- Здатність відтворення інформації без допомоги її джерела;
- Здатність оперативно зорієнтуватись та знайти вихід з складної ситуації, складання плану дії;
- Надлишкова емоційність.

На жаль, система шкільної освіти в умовах сьогодення не здатна і не розрахована на розвиток творчості учнів. Календарно-тематичне планування уроків не включає в себе уроки творчості та максимально обмежує творчі пориви учнів у силу своєї специфіки. Система репродуктивного навчання, яка ще досі панує у більшості шкіл спрямована лише на механічне

заучування та відтворення шкільного матеріалу та чітко визначена по годинах, які не включають в себе розвиток творчих здібностей.

Одним із найголовніший завдань для сучасного вчителя географії є розвиток творчих здібностей учнів. Попри те, що шкільна програма не вбачає таких уроків – існує безліч можливостей для усунення таких недоліків. Практичні роботи та позакласна діяльність вчителя та учнів вимагає неабиякої наполегливості та бажання. Проте, можливості цих заходів дадуть позитивні результати у творчості школярів [8].

Для отримання інформації про рівень сформованості творчих навичок в учнів найбільш доцільним є застосування педагогічного експерименту.

Мета педагогічного експерименту полягала у визначенні рівня розвитку креативних здібностей учнів 9 класів. Експериментальне дослідження проводилося на базі ЗОШ №23 м. Рівне (9-А та 9-Б). У дослідженні були задіяні діти старшого дошкільного віку (всього 59 дітей).

Дослідно-експериментальна робота проводилася в 3 етапи:

1. Констатуючий етап. На цьому етапі відбувається діагностика рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів за допомогою обраних методик;
2. Формулюючий етап. На цьому етапі відбувається організація і проведення роботи спрямованої на розвиток творчих здібностей учнів 9 класів;
3. Контрольний етап. На цьому етапі проводиться контрольне дослідження і порівняльний аналіз результатів діагностики рівня розвитку.

Усі раніше перелічені системи поглядів та концепцій того, яким має бути креативний учень - дають змогу визначити три рівні сформованості творчих здібностей школярів, а саме:

- **Низький рівень.** Учням, яким притаманний даний рівень сформованості творчих здібностей, зазвичай, виявляють загальну потребу у наслідуванні когось з вчителів. Підлітку необхідна чіткі вказівки та поради,

щодо його роботи з боку вчителя, або класного керівника. Таким учням притаманне шаблонне, прямолінійне мислення, у роботі вони не здатні помічати деталі. Як правило, усі життєві події та результати своєї діяльності розглядають крізь призму чорно-білого мислення. Зазвичай, серед таких учнів є чимало перфекціоністів, проте, ця риса їм більше заважає, аніж приносить допомогу. Оскільки, учні, що поділяють усе лише на «погано» і «добре» не здатні до розвитку і аналізу в цілому. Школяр, творчі здібності якого знаходяться на репродуктивно-імітаційному рівні – постійно потребує підтримки та допомоги від дорослих. Самостійно не здатен придумати щось нестандартне та креативне. Вкрай рідко такі учні виходять за рамки стандарту у процесі творчості. Вони надають перевагу виконувати роботу згідно наданим інструкціям, але у більшості випадків просто копіюють не додаючи в роботу нічого власного та нового. Рівень інтелекту у таких учнів, як правило нижче середнього. Характерною для учнів з низьким рівнем є недостатня сформованість інтелектуально-логічних та інтелектуально-евристичних умінь. Новий матеріал освоюють проблематично та повільно. При невдалих спробах у процесі творчості – можуть надовго замкнутись у собі, оскільки, таким учням притаманна занижена самооцінка та відсутня здатність аналізувати свої помилки. У колективі ніколи не займають лідерських позицій і надають перевагу вести відокремлений від класу спосіб життя. Мало з ким товаришують та спілкуються з однолітків. При дорученні певних шкільних обов'язків зазвичай погоджуються, але без особливої ініціативи [8];

- **Середній рівень.** Учні, які знаходяться на цьому рівні сформованості творчих здібностей в цілому виявляють позитивне ставлення до самостійного опрацювання, але ніколи не відмовляться від підтримки та допомоги з боку вчителя, або однолітків, які також пов'язані з творчою діяльністю. Основним двигуном мотивації для таких учнів є самоствердження та визнання серед однолітків. Більше виражена пізнавальна

потреба, але лише у порівнянні з учнями, яким притаманний репродукційно-імітаційний рівень. Учні схильні до детального самоаналізу, узагальнення та порівняння, але не рідко потребують допомоги з боку вчителя. Здатні проявляти кмітливість при підході до вирішення задач, або пошуку шляхів вирішення. Творчі пориви у таких учнів бувають доволі часто, але недовго, зазвичай, вони дуже швидко та несподівано можуть почати і через певний час їх мотивація спадає. Такі школярі не потребують постійного опікування з боку вчителя, але не соромляться просити допомогу, коли вона дійсно потрібна. Надають перевагу уникати конфліктів у колективі і часто приймають сторону миротворця. Водночас їм бракує наполегливості у реалізації власних творчих задумів, що певною мірою блокує прояв творчої активності[8];

- **Високий рівень.** Таким учням властива величезна внутрішня мотивація і величезний потяг до нових знань, самореалізації у творчій сфері. Вміння глибоко та детально аналізувати ситуацію та проблеми, добре розвинена фантазія та грамотне відстоювання своїх кордонів у колективі. Домінуючий тип мислення у таких школярів – дивергентний. Учні, з високим рівнем розвитку творчих здібностей відрізняє безліч факторів від попередніх рівнів. Наприклад, таким учням ніколи не потрібна стороння допомога у вирішенні задач та у процесі творчості. Вони чітко знають, що де і коли їм необхідно зробити чи сказати для позитивного результату. Переважній більшості таких школярів має властива адекватна та позитивна самооцінка, у колективі вони рідко з кимось конфліктують, надають перевагу тримати нейтралітет з більшістю однолітків, але у випадку суперечок – здатні відстояти свою правоту та місце [8].

На теоретично обґрунтовані критерії і показники розвитку творчих здібностей були підібрані методики дослідження творчого потенціалу для учнів 9 класу. Методи діагностики підбиралися відповідно до

вікових особливостей учнів. Для дослідження рівня розвитку творчих здібностей підлітків було обрано дві методики.

Методика №1. Тест «Вербальне творче мислення» П.Торренса. Призначений для виявлення творчих здібностей у особистостей середнього та старшого шкільного віку на уроках географії [4].

Інструкція: Вчителю необхідно запропонувати виконати учням декілька завдань. Ці завдання потребують уяви учня, для того, щоб розробити нові ідеї та поєднати їх. При виконанні кожного завдання учням необхідно вигадувати щось нове і незвичайне та унікальне. Необхідно доповнити власну ідею так, щоб вийшла цікава розповідь - картина.

Перші три завдання будуть пов'язані з малюнком, який необхідно надати кожному з учнів [див дод. А].

Ці завдання дозволяють дізнатися, чи вміють учні ставити питання і будувати здогадки про деякі події, їх причини та наслідки.

Учням потрібно подивитись на картинку і поміркувати: що сталося? Що можна з упевненістю сказати, дивлячись на цю картинку? Що потрібно ще дізнатися, щоб зрозуміти, що трапилося, чому це сталося і чим це може закінчитися? [4].

Завдання №1. Постав запитання.

Учням потрібно вписати усі питання, які можливо придумати дивлячись на цю картинку (до цього і до подальших завдань додається чистий аркуш паперу, на якому в стовпчик проставлені номери запитань від 1 до 23). Необхідно поставити усі питання, які потрібні для того, щоб зрозуміти, що сталося. Не рекомендовано ставити запитання на які можна відповісти, глянувши на картинку. Розглядати картинку учні можуть скільки завгодно [4].

Завдання №2. Відгадай причини.

Учні повинні спробувати знайти і записати якомога більше причин події, зображеної на малюнку. Можна виходити з тих подій, які могли б

трапитися до моменту, зображеного на картинці, або через багато часу після нього [4].

Завдання №3. Відгадай наслідки.

Учням необхідно вказати якомога більше можливих результатів події, зображеної на малюнку. Дозволяється описати те, що може трапитися відразу після події, або про те, що може трапитися в далекому майбутньому [4].

Завдання №4. Результати удосконалення.

Учням необхідно розглянути малюнок – слона [див. дод. В]. Учням необхідно придумай, як можна змінити цього іграшкового слона, щоб дітям було веселіше з ним грати. Потрібно написати найцікавіші і незвичайні способи його зміни [4].

Завдання №5. Незвичайні способи вживання (географічний глобус).

Майже у кожному домі цей предмет стоїть на поличках шафи. Але глобус може мати безліч цікавих і незвичайних способів використання. Учням необхідно придумай якнайбільше цікавих і незвичайних способів використання глобусу [4].

Завдання №6. Давайте уявимо.

Учням потрібно уявити наступну ситуацію, у цьому допоможе малюнок [див. дод. С]: ви знаходитесь у тропічних широтах, вийшовши з лісу ви набрали на берег де до хмар прикріплені мотузки, які звисають до землі. Що трапилось? Потрібно подумати, до яких можливих подій це призведе, які можуть бути наслідки? Необхідно висловити якомога більше здогадок і припущень [4].

Обробка експериментальних даних

Характеристика основних показників творчого мислення

- **Швидкість.** Показник, що відображає здатність пропонувати велику кількість власних ідей (асоціацій, образів). Вимірюється числом результатів.

- **Гнучкість.** Відображає здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших, використовувати різні стратегії вирішення. Вимірюється числом категорій. Категорії: світ природи, тваринний світ, людина, механічне, символічне, декоративні елементи, видове (місто, будинок, шосе, двір), мистецтво, динамічні явища.

- **Оригінальність.** Характеризує здатність висунування ідей, відмінних від очевидних, нормативних. Вимірюється кількістю неординарних відповідей, образів, ідей.

1. **Ретельність.** Фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності. Вимірюється кількістю істотних і несуттєвих деталей при розробці основної ідеї [4].

- Дитячий психолог: Тест творчого мислення П.Торренса. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL:

Отримані результати діагностики контрольної і експериментальної груп за методикою П. Торренса «Вербальне творче мислення» представлені на рис. 2.1.

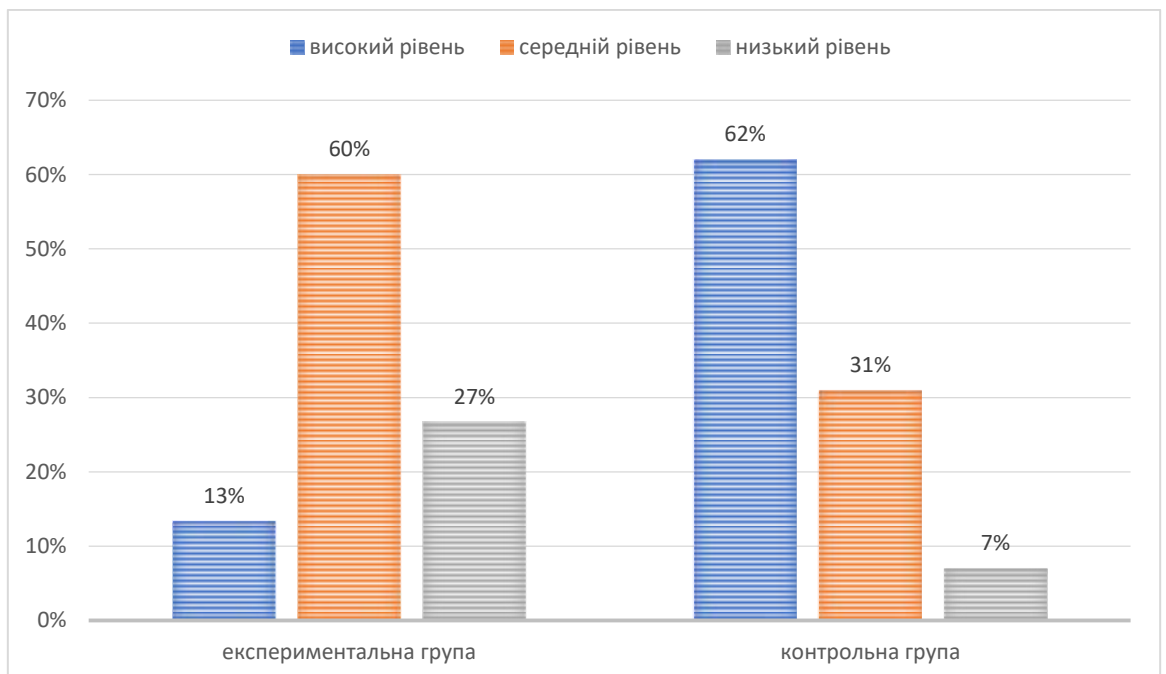

Рис.2.1. Результати діагностики рівня творчих здібностей експериментальної та контрольної груп за методикою П.Торренса «Вербальне творче мислення»

Результати діагностики за методикою П. Торренса «Вербальне творче мислення» продемонстрував, що високий рівень творчих здібностей притаманний 62% (18) з контрольної групи та всього лише 13% (4) з експериментальної групи. Під час виконання усіх шести завдань тесту П. Торренса – учні з високим рівнем творчих здібностей проявили максимальну швидкість, гнучкість, оригінальність та ретельність у роботі з представленими малюнками. Причини, подальший хід дій (завдання №1-3) та можливі варіанти використання одного предмету (завдання №4-6) були описані надзвичайно обширно, детально та нестандартно.

Результати за високим рівнем творчих здібностей в обох групах суттєво відрізняються. Переважна більшість учнів, які продемонстрували високий рівень – були з контрольної групи, яка відвідує факультативні заняття з географії раз на тиждень. Учні з експериментальної групи додаткових занять не відвідують.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 31% (9) з контрольної групи та 60% (18) з експериментальної. Під час виконання усіх шести завдань тесту П. Торренса – учні з середнім рівнем творчих здібностей продемонстрували потребу у додатковому часі на виконання завдань. Причини, подальший хід дій (завдання №1-3) та можливі варіанти використання одного предмету (завдання №4-6) були описані типово та неоригінально. Переважна більшість учнів з експериментальної та контрольної груп підійшла до завдань з незначною оригінальністю та ретельністю.

Результати за середнім рівнем творчих здібностей в обох групах відрізняються суттєво. Незначна більшість учнів, які продемонстрували середній рівень – були з експериментальної групи, яка не відвідує факультативні заняття з географії раз на тиждень. Учні з контрольної групи отримали трохи нижчі показники в порівнянні з учнями експериментальної групи.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2) з контрольної групи та 27% (8) з експериментальної. Під час виконання усіх шести завдань тесту П. Торренса – учні з низьким рівнем творчих здібностей не проявили креативності та особливої ініціативи у виконанні завдань. Причини, подальший хід дій (завдання №1-3) та можливі варіанти використання одного предмету (завдання №4-6) були описані не всюди, спостерігалось багато пропусків та відсутність творчого підходу. Більшість учнів дублювали написані ідеї з одного завдання в інше.

Результати за низьким рівнем творчих здібностей в обох групах суттєво відрізняються. Переважна більшість учнів, які продемонстрували низький рівень – були з експериментальної групи, яка додаткових занять не відвідує.

Методика №2. Тест «Визначення творчих здібностей учня»

Тест на «Визначення творчих здібностей учня» може виконуватися колективно [12].

Інструкція: Вчителю необхідно забезпечити кожного учня бланком стверджень [див.дод. D], який містить 20 питань на які учневі потрібно дати відповідь «ТАК», або «НІ» у бланку відповідей [див.дод. E].

Обробка та інтерпретація результатів: результати тесту визначаються за певною схемою. За допомогою дешифратора [див.дод. F] проводиться оцінка кожної відповіді учня. За кожну відповідь, яка співпадає з номером питання у графі “ТАК” чи “НІ”, виставляється 2 бали. Результати сумуються і на основі цього визначається рівень сформованості творчих здібностей учнів [12].

Якщо учень набрав від 0 до 13 – то цей рівень сформованості творчих здібностей вважається **низьким**.

Від 14 до 27 – рівень сформованості творчих здібностей учня вважається **середнім**.

Від 27 до 40 – рівень сформованості творчих здібностей учня – **високий**.

Отримані результати діагностики контрольної і експериментальної груп за методикою №2 «Визначення творчих здібностей учня» представлені на рис. 2.1.

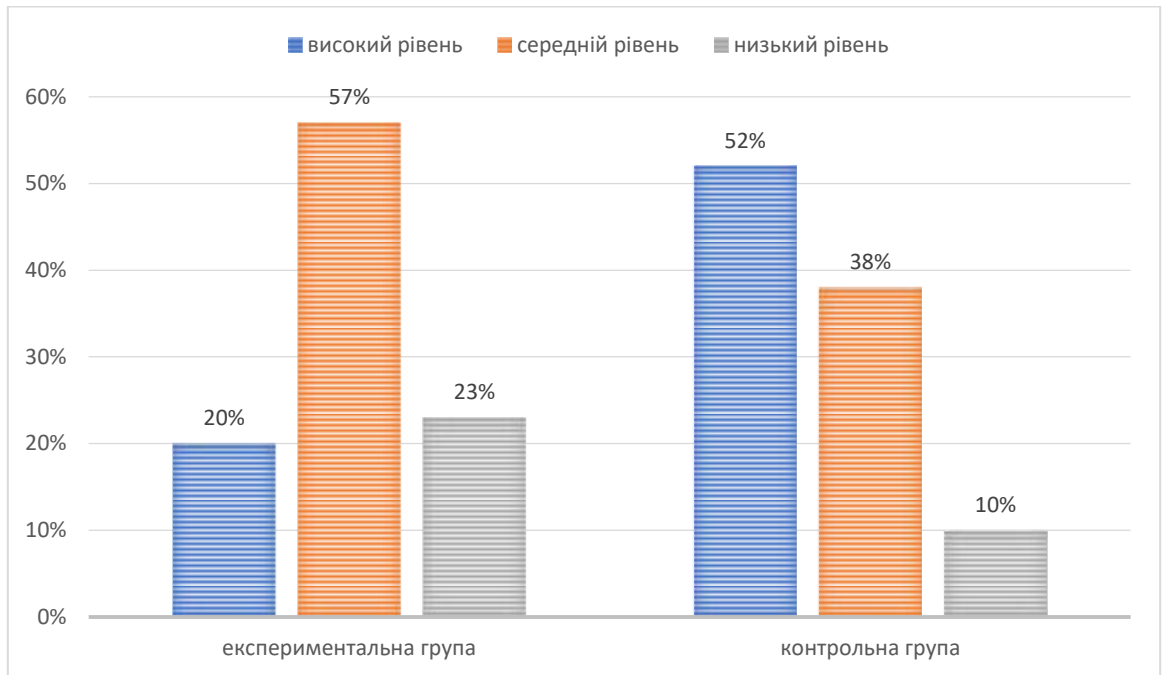

Рис.2.1.Результати діагностики рівня творчих здібностей експериментальної та контрольної груп за методикою №2 «Визначення творчих здібностей учня»

Результати тесту «Визначення творчих здібностей учня» продемонстрували, що високий рівень творчих здібностей притаманний 52% (15) учням з контрольної групи та лише 20% (6) учнів з експериментальної групи. Відповіді на тест учнів, яким властивий високий рівень - наочно демонструють зацікавленість дев'ятикласників у навчальному процесі з географії та готовність дізнаватись нову інформацію.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрував 38% (11) учнів з контрольної групи та 57% (17) з експериментальної групи. Тест показав, що учні, яким характерний середній рівень творчих навичок – спостережливі та кмітливі, але неохоче проявляють ініціативу.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 10% (3) учнів з контрольної групи та у 23% (7) з експериментальної. Відповіді учнів з

низьким рівнем демонструють незацікавленість у навчальному процесі та відсутністю мотивації на уроках.

Результати, двох застосованих методик, демонструють, що високий рівень сформованих творчих здібностей характерний для 57% учнів контрольної групи. У експериментальній групі високий рівень творчих здібностей характерний для 16,5% учнів. Середній рівень творчих здібностей виявлено у 34,5% учнів контрольної групи і 58,5% учнів з експериментальної групи. Низький рівень творчих здібностей притаманний 8,5% учням контрольної групи і 25% учням експериментальної групи.

Результати обох груп на констатуючому етапі педагогічного експерименту представлений на рис. 2.1.

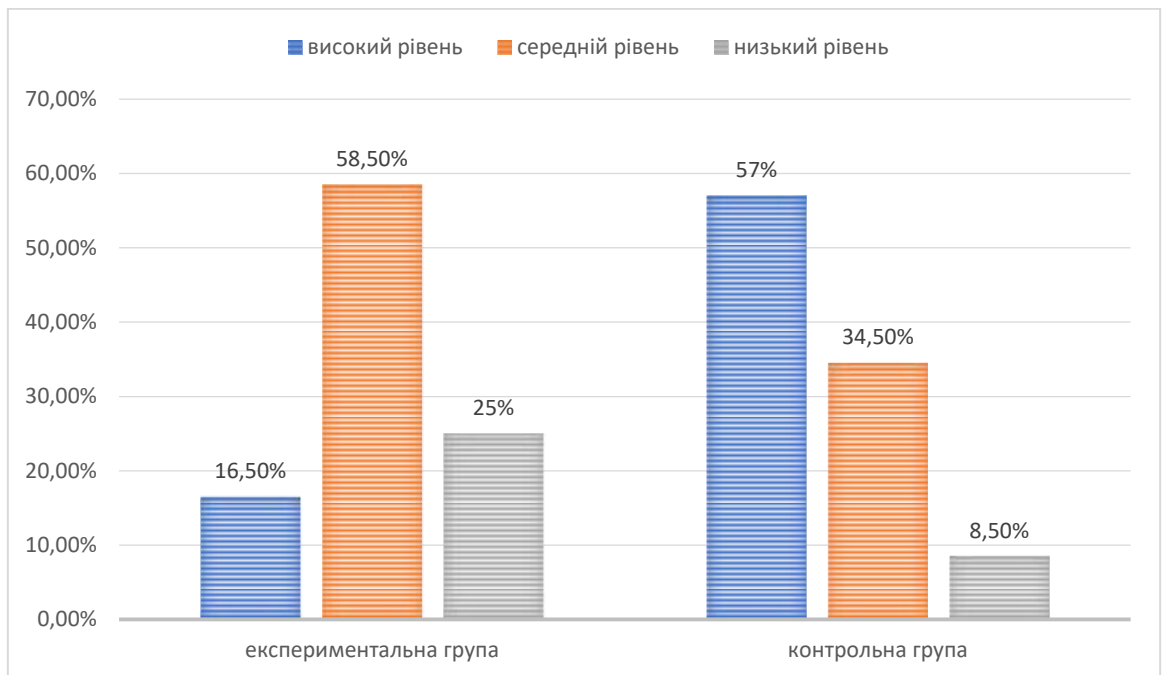

Рис.2.1. Результати експериментальної та контрольної груп на констатуючому етапі педагогічного експерименту

Таким чином, переважна більшість учнів, що належали до експериментальної групи продемонстрували середній рівень сформованих творчих здібностей. Для розвитку творчих здібностей учнів разом з учнями контрольної групи проводилися додаткові факультативні заняття з географії.

2.2. Умови формування творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії

На формуючому етапі з учнями 9-А та 9-Б класу були проведені додаткові факультативні уроки географії, спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів. Уроки географії проводились один раз на тиждень протягом місяця. Приклад застосованого нетрадиційного уроку [див. дод. Н].

З першого додаткового заняття учні обох класів були залучені до спільної праці. Тому що, саме колективна праця є передовою умовою для розвитку творчого потенціалу учнів у навчальному процесі. Відсутність цих факторів значною мірою негативно впливає, як на навчальний процес так і на творчість учнів.

Кожен урок починався з мотивації навчальної діяльності учнів, задля успішного процесу формування творчих здібностей в учнів під час уроків застосовувались такі педагогічні прийоми, як : «Приваблива мета», «Довга загадка» та «Мікрофон» [11].

Ці прийоми допомагали учням ознайомитись з темою уроку з нової точки зору. Дев'ятикласники активно приймали участь в обговоренні мети уроку.

На моменті актуалізації опорних знань, під час використання педагогічного прийому «Мікрофон» - учні завжди ділились своїми враженнями та знаннями. Це неабияк підвищувало інтерес школярів до теми уроку та мотивувало виразити свою точку зору.

Для концентрації уваги учнів на уроці застосовувався прийом «Дивуй». Його ціль була у креативній подачі матеріалу. Подивитись разом з учнями на вже звичні для всіх явища і факти під іншим кутом. Завдяки використанню такого прийому підвищується концентрація уваги учнів та збільшується мотивація. Для кращого розуміння певних ознак чи явищ на уроках географії був застосований метод пошуку аналогій. Аналогії у творчому процесі розвивають логічне мислення, пам'ять, увагу та фантазію учнів [11].

Під час кожного додаткового уроку на етапі вивчення нового матеріалу застосовувались не лише педагогічні прийоми, а й ІКТ. За допомогою презентацій та міні-фільмів учні дізнавались цікаву інформацію за короткий проміжок часу. Перевірка знань в кінці кожного уроку проводилась також за допомогою комп'ютерних технологій. Учням пропонувалось пройти міні-тестування, яке складалось з 5 питань, які стосувались теми уроку та описати свої враження.

Домашні завдання також були з нахилом на розвиток творчих здібностей. Замість типових завдань з параграфами, учням було запропоновано декілька варіантів на вибір, а саме: скласти кросворд за темою уроку, підготувати колективну доповідь, або презентацію.

На етапі закріплення матеріалу з географії підбивались підсумки уроків та обговорення результатів з учнями. Кожному з дев'ятикласників потрібно було оцінити свою роботу під час додаткових занять та роботу вчителя.

Більшість відгуків про роботу на уроках були позитивними. Учням сподобалось працювати в парах, це неабияк їх згуртувало та додавало впевненості.

Роботою вчителя переважна більшість учнів була також задоволена, адже правильний підхід до учнів та дружелюбне ставлення на уроці сприяло створенню позитивного клімату під час занять.

По завершенню експерименту учням обох класів було запропоноване творче завдання приурочене до «Тижня географії» у школі.

Обидва класи були зацікавлені у виконанні цього завдання. Учні з експериментальної групи, які до експерименту не відвідували додаткових занять з географії – продемонстрували позитивну динаміку у розвитку творчих здібностей. Учні з контрольної групи продемонстрували стабільно позитивний результат з незначним покращенням.

Таким чином, комплекс додаткових занять з географії, які спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів був реалізований.

2.3. Оцінювання ефективності заходів, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії.

У загальному розумінні, ефективність заходів, які направлені на розвиток творчих навичок - це своєрідний ефект, який відображає позитивний результат дій. Тобто, ресурси, які ми вклали в учнів (позакласні заняття, нестандартні форми проведення уроку, педагогічні прийоми, які спрямовані на розвиток творчості, тощо) – виправдали себе і призвели до покращення результату [10].

Для перевірки ефективності заходів, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів 9 класів у процесі навчання географії – був проведений контрольний етап дослідження.

Для підбиття підсумків необхідно скористатись методикою №1 Тест «Вербальне творче мислення» П.Торренса та методикою №2 Тест «Визначення творчих здібностей учня», які були застосовані під час констатуючого етапу.

Результати дослідження за методикою №1 Тест «Вербальне творче мислення» П.Торренса наведені на рис. 2.3.

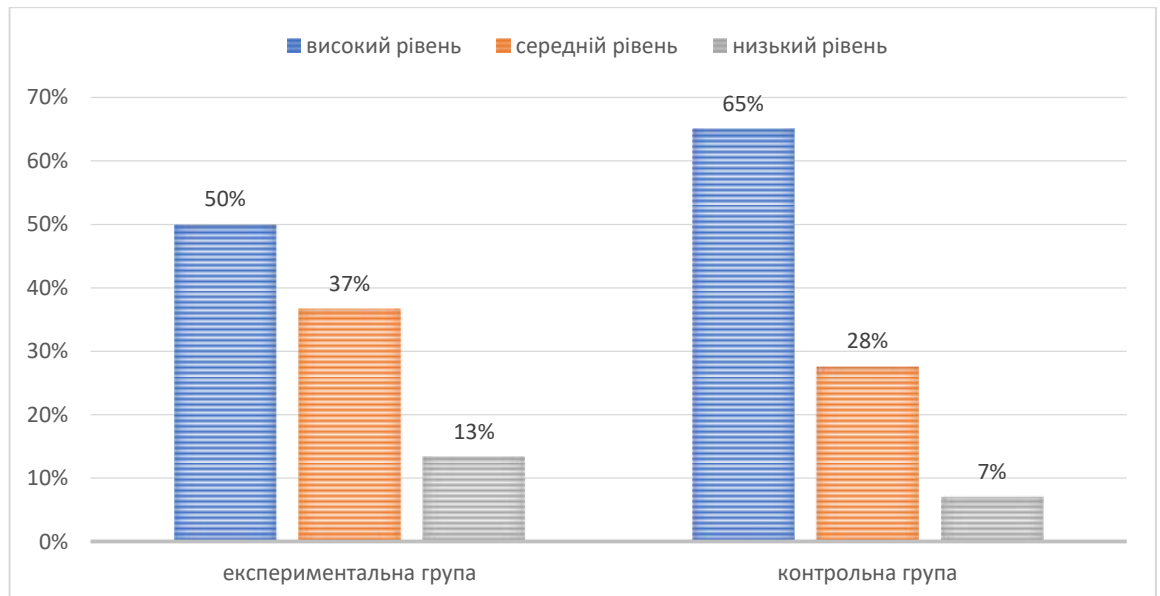

Рис.2.3. Результати діагностики рівня творчих здібностей експериментальної та контрольної груп за методикою П.Торренса «Вербальне творче мислення»

Результат за методикою П. Торренса «Вербальне творче мислення» продемонстрував, що високий рівень творчих здібностей притаманний 65% (19 учням) з КГ та 50% (15 учням) з ЕГ. Різниця між результатами за високим рівнем творчих здібностей в обох групах значно зменшилась.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8 учнів) з КГ та 37% (11 учнів) з ЕГ. Результати за середнім рівнем творчих здібностей в обох групах відрізняються незначно.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2 учнів) з КГ та 13% (4 учнів) з ЕГ. Результати за низьким рівнем творчих здібностей після не суттєво відрізняються.

Результати дослідження за методикою №2 Тест «Визначення творчих здібностей учня» продемонстровані на рис. 2.3.

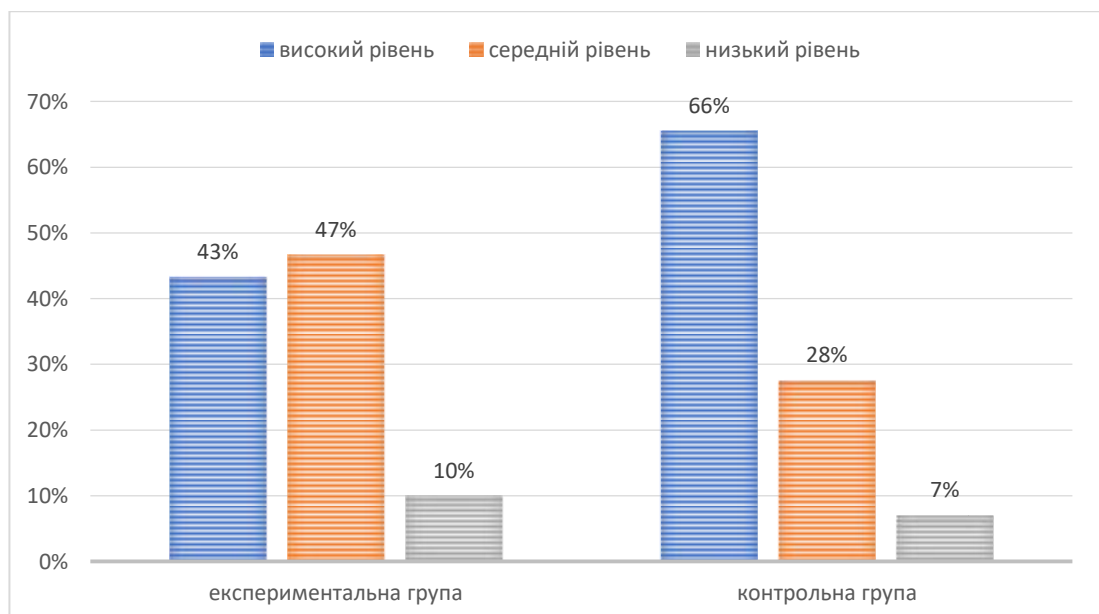

Рис. 2.3. Результати діагностики рівня творчих здібностей експериментальної та контрольної групи за методикою №2 Тест «Визначення творчих здібностей учня»

Результати тесту «Визначення творчих здібностей учня» продемонстрували, що високий рівень творчих здібностей притаманний 66% (19) учням з КГ та 43% (13) учнів з ЕГ. Відповіді на тест учнів, яким властивий високий рівень - наочно демонструють зацікавленість дев'ятикласників у навчальному процесі з географії та готовність дізнаватись нову інформацію.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8) учнів з КГ та 47% (14) з ЕГ. Тест показав, що учні, яким характерний середній рівень творчих навичок – спостережливі та кмітливі, але неохоче проявляють ініціативу.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2) учнів з КГ та у 10% (3) з ЕГ. Відповіді учнів з низьким рівнем демонструють незацікавленість у навчальному процесі та відсутністю мотивації на уроках.

Результати, двох застосованих методик на контрольному етапі експерименту, продемонстрували, що високий рівень сформованих творчих здібностей характерний для 65,5% учнів КГ. У ЕГ високий рівень творчих здібностей характерний для 46,5% учнів. Середній рівень творчих здібностей виявлено у 28% учнів КГ і 42% учнів з ЕГ. Низький рівень творчих здібностей притаманний 7% учням КГ і 11,5% учням ЕГ.

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Результати констатуючого етапу педагогічного експерименту продемонстрували що, переважна більшість учнів, що належали до ЕГ продемонстрували середній рівень сформованих творчих здібностей. Для розвитку творчих здібностей учнів разом з учнями контрольної групи було запропоновано додаткові факультативні заняття з географії.

Після проведення додаткових занять з географії результат за методикою №1 показав, що високий рівень творчих здібностей притаманний 65% (19 учням) з КГ та 50% (15 учням) з ЕГ.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8 учнів) з КГ та 37% (11 учнів) з ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2 учнів) з КГ та 13% (4 учнів) з ЕГ.

Результати методики №2 тесту «Визначення творчих здібностей учня» продемонстрували, що високий рівень творчих здібностей притаманний 66% (19) учням з КГ та 43% (13) учнів з ЕГ.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8) учнів з КГ та 47% (14) з ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2) учнів з КГ та у 10% (3) з ЕГ.

Результати, двох застосованих методик на контрольному етапі експерименту, продемонстрували, що високий рівень сформованих творчих здібностей характерний для 65,5% учнів КГ. У ЕГ високий рівень творчих

здібностей характерний для 46,5% учнів. Середній рівень творчих здібностей виявлено у 28% учнів КГ і 42% учнів з ЕГ. Низький рівень творчих здібностей притаманний 7% учням КГ і 11,5% учням ЕГ.

Після проведення додаткових факультативних занять з географії – спостерігалась позитивна динаміка у розвитку творчих здібностей учнів 9 класів. Значно зменшилась кількість учнів, яким був характерний низький рівень творчих здібностей.

За результатами додаткових факультативних занять, можна стверджувати, що нестандартний формат проведення уроків географії та педагогічні прийоми, які спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів позитивно вплинули на учнів.

Таким чином, учні усвідомлюють значимість географії у шкільному курсі. Завдяки нестандартним форматам уроків географії, застосуванню ІКТ під час уроків та педагогічним прийомам – учні мають змогу розширити свою увагу, увагу та кмітливість. Цей комплекс стимулює учнів до колективної праці, активного висловлювання своєї думки та відстоювання особистих кордонів.

ВИСНОВКИ

Творчі здібності вважаються здатністю неординарно підходити до вирішення задач, або проблем, які постають перед людиною.

У сучасному суспільстві наразі катастрофічно не вистачає творчих та креативних особистостей та впроваджень, які змогли б нестандартно та по-новому підійти до вирішення уже існуючих проблем та задач. Здатність мислити креативно і творчо - формується в особистості протягом усього життя. Своєрідний пік цього розвитку проходить у дитячому та юному віці. А значний внесок у розвиток творчих здібностей вносить школа.

У процесі формування творчих здібностей у стінах школи необхідно враховувати психологічні особливості учнів. Розвиток творчих навичок у підлітків є неймовірно важливим питанням, яке постає перед вчителем.

Не слід використовувати традиційні та застарілі методи проведення уроків, адже вони не направлені на розвиток творчості, а лише на механічне відтворення поставлених задач. Попри це, в умовах сьогодення більшість шкіл не зацікавлені у формуванні на уроках творчих особистостей серед учнів. Навчальний процес здійснюється лише за мотивами календарного планування, яке майже не розраховане на формування творчих здібностей у межах школи.

Саме тому питання, яке стосується розвитку творчих здібностей особистості є таким насущним. Адже, саме вчителю належить одна із найвідповідальніших ролей, а саме – розвивати «еластичність» мислення школяра. Бо саме мислення – є фундаментом творчості.

Для успішної реалізації процесу, який спрямований на розвиток творчих здібностей учнів під час уроків географії – вчителю необхідно отримати інформацію про рівень творчого розвитку школярів. Для цього вчителю необхідно провести діагностику кожного з учнів. У свою чергу, діагностика здійснюється у певній послідовності та за певними параметрами. Головною метою діагностики є визначення рівня творчих здібностей учня.

На сьогодні, виділяють три рівні творчих навичок, а саме : репродуктивно-імітаційний, частково-креативний та автономно-креативний. За допомогою детального опису кожного з рівнів – учитель має змогу діагностувати рівень розвитку творчих здібностей на якому знаходиться учень. Ці рівні не варто розглядати, як остаточні, оскільки, у процесі навчання школяр знаходиться у постійному розвитку і здатен перейти з одного рівня на інший. Вчителю необхідно раз в семестр здійснювати моніторинг творчих здібностей, щоб спостерігати за динамікою прогресу, або регресу творчості серед учнів.

Для визначення рівня творчих здібностей учнів був проведений педагогічний експеримент. На констатуючому етапі результати діагностики за методики №1 П. Торренса «Вербальне творче мислення» продемонстрував, що високий рівень творчих здібностей притаманний 62% (18) з КГ та всього лише 13% (4) з ЕГ.

Результати за високим рівнем творчих здібностей в обох групах суттєво відрізняються. Переважна більшість учнів, які продемонстрували високий рівень – були з КГ, яка відвідувала факультативні заняття з географії раз на тиждень. Учні з ЕГ додаткових занять не відвідували.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 31% (9) з КГ та 60% (18) з ЕГ.

Результати за середнім рівнем творчих здібностей в обох групах відрізняються суттєво. Незначна більшість учнів, які продемонстрували середній рівень – були з ЕГ, яка не відвідувала факультативні заняття з географії раз на тиждень. Учні з КГ отримали трохи нижчі показники в порівнянні з учнями ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2) з КГ та 27% (8) з ЕГ.

Результати за низьким рівнем творчих здібностей в обох групах суттєво відрізняються. Переважна більшість учнів, які продемонстрували низький рівень – були з ЕГ, яка додаткових занять не відвідувала.

Результати методики №2 тесту «Визначення творчих здібностей учня» продемонстрували, що високий рівень творчих здібностей притаманний 52% (15) учням з КГ та лише 20% (6) учнів з ЕГ.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрував 38% (11) учнів з КГ та 57% (17) з ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 10% (3) учнів з КГ та у 23% (7) з ЕГ.

Результати, двох застосованих методик на констатуючому етапі експерименту, продемонстрували, що високий рівень сформованих творчих здібностей характерний для 57% учнів КГ. У ЕГ високий рівень творчих здібностей характерний для 16,5% учнів. Середній рівень творчих здібностей виявлено у 34,5% учнів КГ і 58,5% учнів з ЕГ. Низький рівень творчих здібностей притаманний 8,5% учням КГ і 25% учням ЕГ.

Таким чином, переважна більшість учнів, що належали до ЕГ продемонстрували середній рівень сформованих творчих здібностей. Для розвитку творчих здібностей учнів разом з учнями КГ проводилися додаткові факультативні заняття з географії.

Після проведення додаткових занять з географії результат за методикою №1 показав, що високий рівень творчих здібностей притаманний 65% (19 учням) з КГ та 50% (15 учням) з ЕГ.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8 учнів) з КГ та 37% (11 учнів) з ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2 учнів) з КГ та 13% (4 учнів) з ЕГ.

Результати методики №2 тесту «Визначення творчих здібностей учня» продемонстрували, що високий рівень творчих здібностей притаманний 66% (19) учням з КГ та 43% (13) учнів з ЕГ.

Середній рівень творчих здібностей продемонстрували 28% (8) учнів з КГ та 47% (14) з ЕГ.

Низький рівень творчих здібностей виявлений у 7% (2) учнів з КГ та у 10% (3) з ЕГ.

Результати, двох застосованих методик на контрольному етапі експерименту, продемонстрували, що високий рівень сформованих творчих здібностей характерний для 65,5% учнів КГ. У ЕГ високий рівень творчих здібностей характерний для 46,5% учнів. Середній рівень творчих здібностей виявлено у 28% учнів КГ і 42% учнів з ЕГ. Низький рівень творчих здібностей притаманний 7% учням КГ і 11,5% учням ЕГ.

Після проведення додаткових факультативних занять з географії – спостерігалась позитивна динаміка у розвитку творчих здібностей учнів 9 класів. Значно зменшилась кількість учнів, яким був характерний низький рівень творчих здібностей.

За результатами додаткових факультативних занять, можна стверджувати, що нестандартний формат проведення уроків географії та педагогічні прийоми, які спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів позитивно вплинули на учнів.

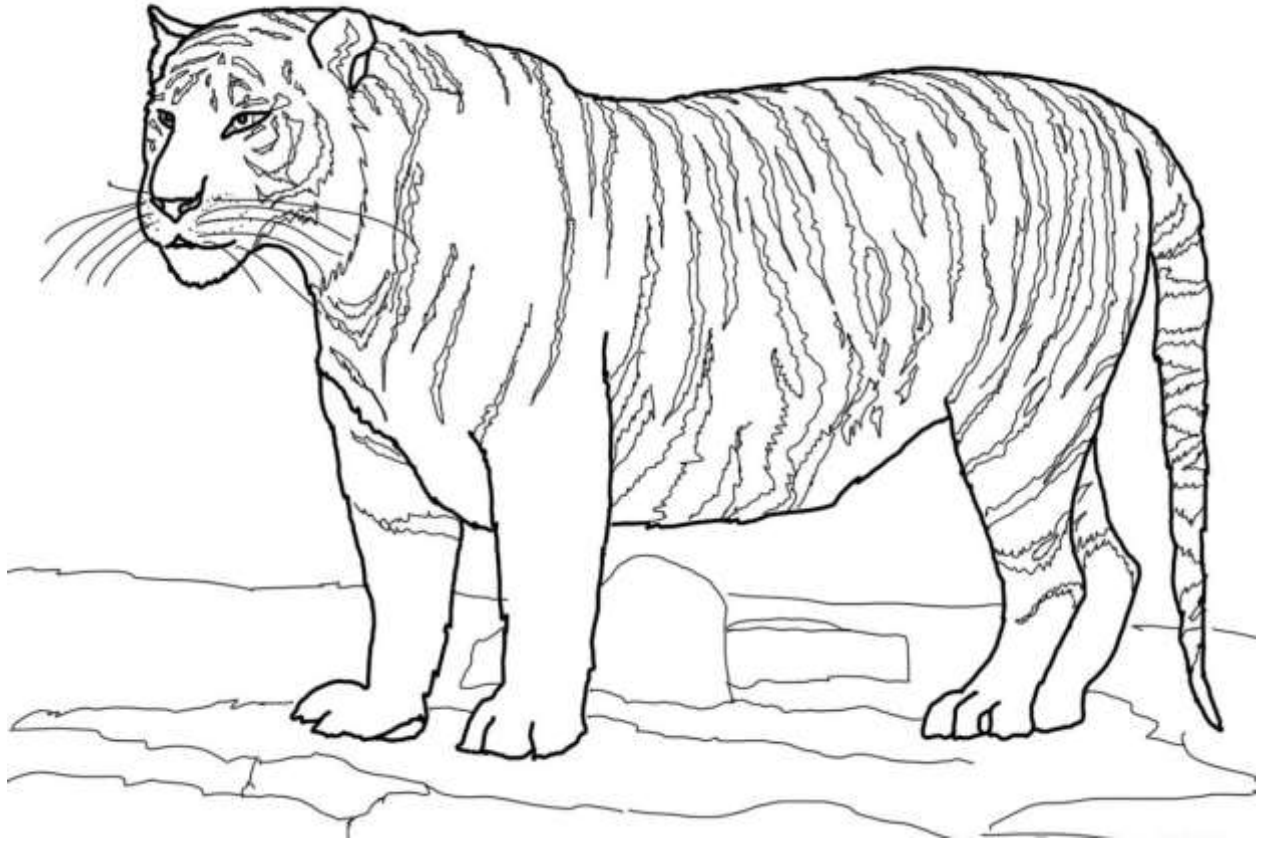
Таким чином, учні усвідомлюють значимість географії у шкільному курсі. Завдяки нестандартним форматам уроків географії, застосуванню ІКТ під час уроків та педагогічним прийомам – учні мають змогу розширити свою уяву, увагу та кмітливість. Цей комплекс стимулює учнів до колективної праці, активного висловлювання своєї думки та відстоювання особистих кордонів.

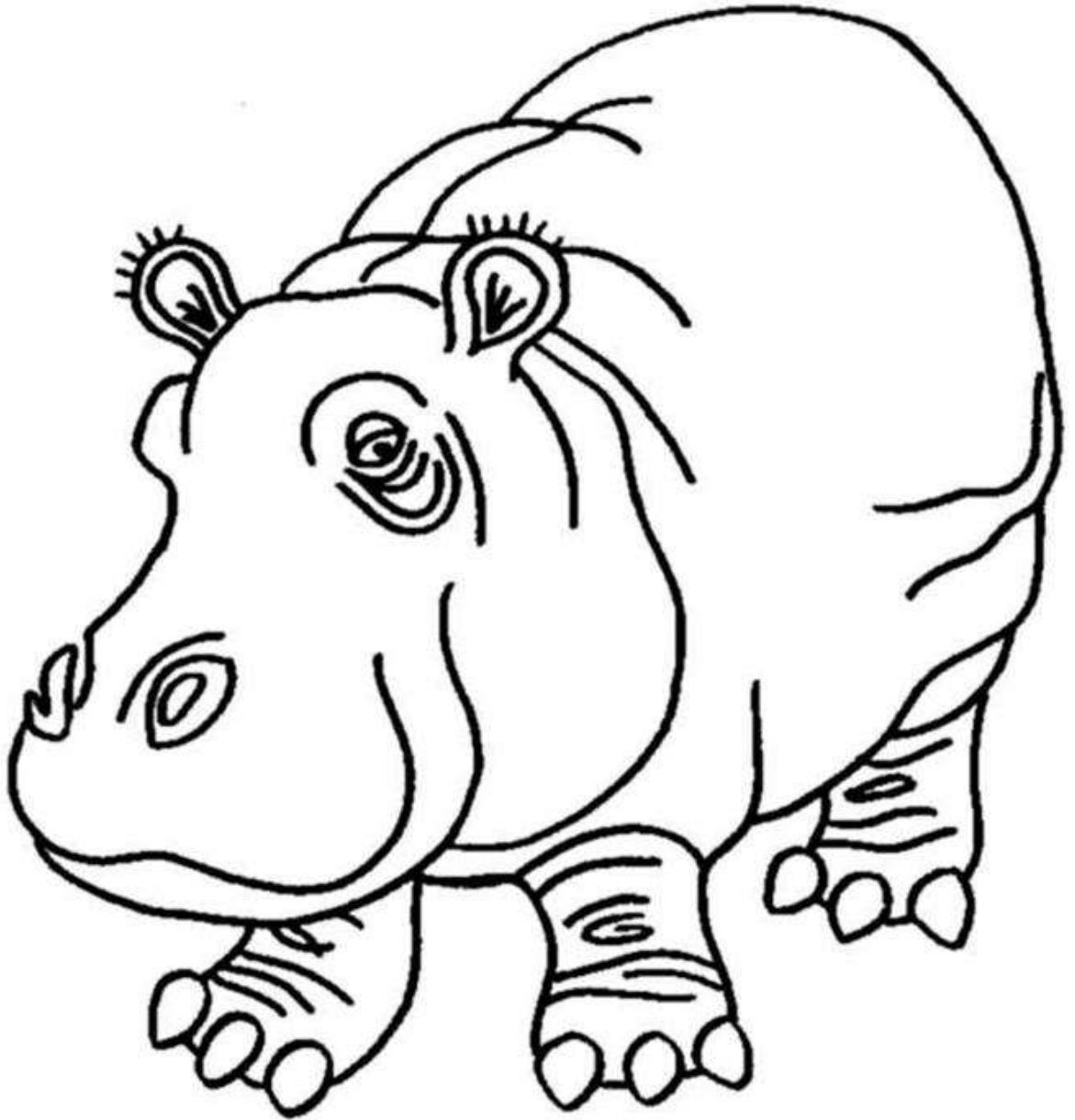
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

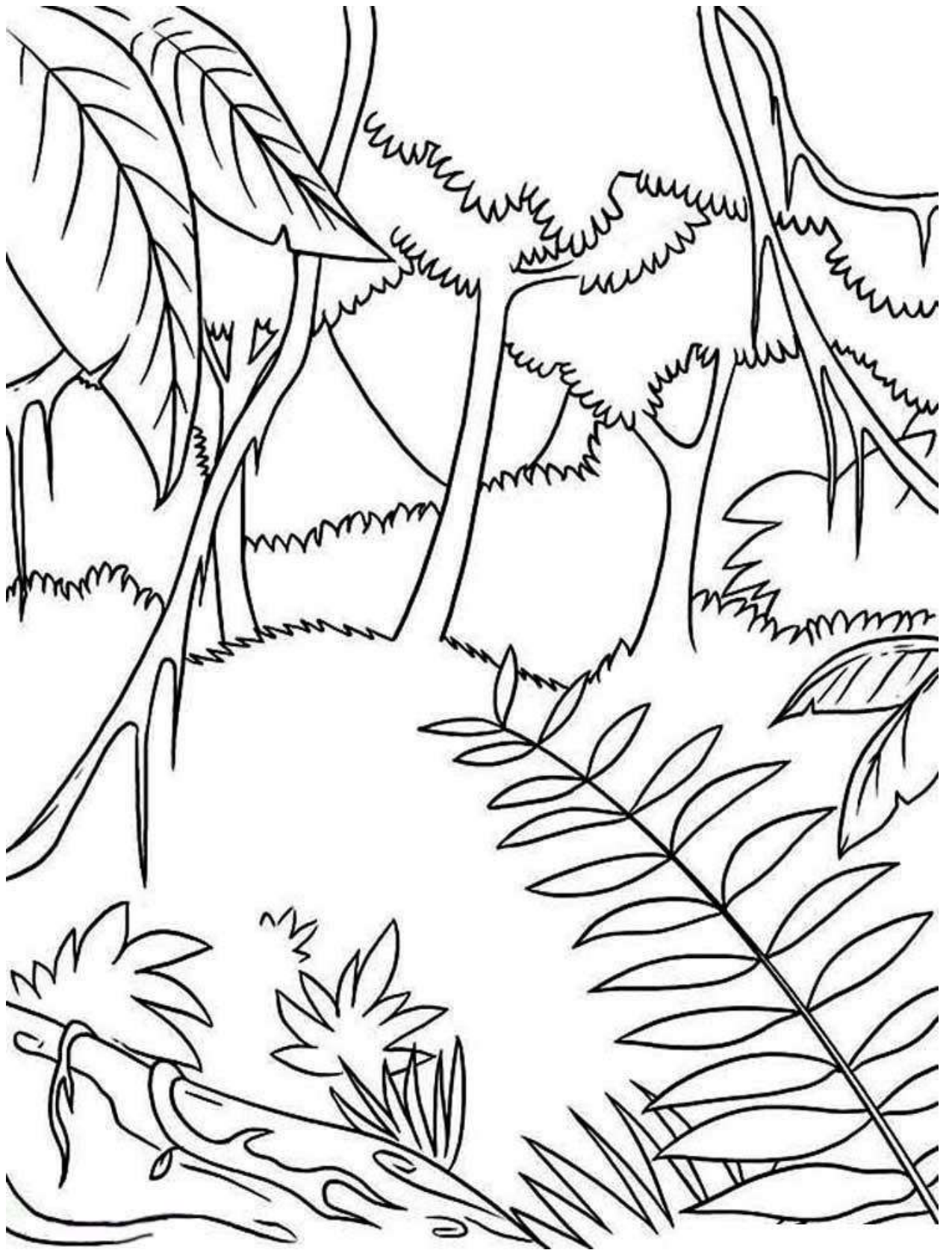
2. Абдиразакова Ш.А. Развитие творческих способностей учащихся средней школы на уроках географии 84-84 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: [file:///D:/Download/razvitie-tvorcheskih-sposobnostey-uchaschihsya-sredney-shkoly-na-urokah-geografii%20\(1\).pdf](file:///D:/Download/razvitie-tvorcheskih-sposobnostey-uchaschihsya-sredney-shkoly-na-urokah-geografii%20(1).pdf)
3. Видавнична група «Основа». Нестандартні уроки. 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: https://osnova.com.ua/news/654-Нестандартні_уроки
4. Глуховский национальный педагогический университет им. А. Довженко. Урок-лекція, особливості його проведення. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://studfile.net/preview/5241752/>
5. Дитячий психолог: Тест творчого мислення П.Торренса. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://dytpsyholog.com/2015/07/01/тест-творчого-мислення-п-торренса-інс/>
6. Квадріціус М. Урок-брифінг. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://sites.google.com/site/itkompetentnosti/tehnologiie-navcanna/formi/urok-brifing>
7. Киришко В.М. «Урок-залік» методичні рекомендації. 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://naurok.com.ua/urok-zalik-metodichni-rekomendaci-134031.html>
8. Кремень В. Г. Людиноцентризм в стратегіях освітнього простору [Текст] / В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с
9. Критерії показники та рівні сформованості творчих здібностей підлітків [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: https://vuzlit.ru/482998/kriteriyi_pokazniki_rivni_sformovanosti_tvorchih_z_dibnostey_pidlitkiv

10. Критерии и средства диагностики уровня развития творческих способностей младших школьников [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <http://www.directeducation.ru/powins-183-1.html>
11. Лукіна. Т.О., Чайка Л.В. Оцінювання ефективності професійного навчання/ 2009, 1-10 с. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32304919.pdf>
12. Мельничук К.В. Розвиток творчих здібностей на уроках географії. 2018. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: http://katmelnychuk.blogspot.com/2018/10/blog-post_10.html
13. Методика визначення загальних творчих здібностей людини. 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://studfile.net/preview/4364448/page:15/>
14. Мокич Н. Теоретичні засади дослідження креативності особистості. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://sites.google.com/site/kreativnist/>
15. Нестандартні уроки в початкових класах. реф. 2008. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <http://ua.textreferat.com/referat-13517-1.html>
16. Сірош Г.І. Навчальна гра як засіб розвитку дитячих інтересів . Костянтинівка, 2012. 58 с. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://zosh5.org.ua/sites/default/files/gra.pdf>
17. Сов'як А.М. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках географії. 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/geogr/3806-rozvitok-tvorchix-zdibnostej-uchniv-na-urokax-geografiji.html>
18. Творчість і світогляд з точки зору філософії. 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступа: URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12881/>

- 19.Ф. Баррон, А. Матюшкин, А. Менегетти От патологии к креативности: четкая граница психологии материалы наук. конф. (Лідзори, 1-15 червня 1987 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://onto.ru/public/publications/398/>

ДОДАТКИ*Додаток А*

Бланк стверджень до
тесту «Визначення творчих здібностей учня» [12]

1. Зазвичай, я легко звикаю до нового колективу та учителів.
2. Я люблю завдання, які не потребують значного розумового навантаження.
3. Я люблю вдосконалювати уже існуючі речі.
4. Я не соромлюсь висловлювати свою думку та ідеї на уроці.
5. Я надаю перевагу допомозі з боку вчителя.
6. Мені байдуже ставлення колективу до мене.
7. Іноді, мені є що сказати, але я боюсь не висловлювати свою думку при оточуючих.
8. Я маю безліч креативних ідей і завжди знайду неординарний вихід із ситуації.
9. Я не люблю завдань, які потребують від мене швидкого виконання.
10. Я люблю виконувати декілька задач одночасно.
11. Я не вступаю в дискусії з однокласниками.
12. Я маю інакшу думку, ніж мої однокласники, але боюсь її озвучити, тому погоджуюсь з усіма разом.
13. У мене дуже багато неординарних ідей.
14. Я люблю діяти згідно інструкції без своїх корективів.
15. Я не боюсь озвучувати свої ідеї колективу.
16. Я часто ризикую не виправдати себе, коли берусь за нову справу.
17. Мені подобається працювати з допомогою дорослих, або вчителя.
18. Одноліткам подобаються мої нові ідеї.
19. Я люблю виконувати завдання, які потребують максимальної точності та уваги.

20. Під час перепалки я надаю перевагу прийняти думку опонента, щоб завершити спір.

Додаток Е

Бланк відповідей до тесту
«Визначення творчих здібностей учня» [12]

№	Відповідь		№	Відповідь		№	Відповідь		№	Відповідь	
	Так	Ні		Так	Ні		Так	Ні		Так	Ні
1.			6.			11.			16.		
2.			7.			12.			17.		
3.			8.			13.			18.		
4.			9.			14.			19.		
5.			10.			15.			20.		

Додаток F

Дешифратор до тесту
«Визначення творчих здібностей учня» [12]

Відповідь	№ запитання у бланку стверджень
Так	3,5,7,10,15,16,17,20
Ні	1,2,4,6,8,9,11,12,13,14,18

Додаток G

План-конспект з додаткового уроку з географії

Тема: Народні промисли України

Мета:

Навчальна: повторення та закріплення знань учнів про народні промисли, історію їх виникнення на території України та їхні головні центри;

Розвиваюча: розвинути навички учнів опрацьовувати матеріал у парах без допомоги вчителя, розвивати здатність пошуку інформації за допомогою ІКТ;

Виховна: виховувати в учнів почуття естетики та патріотизму до держави.

Тип уроку: узагальнення і систематизація знань.

Форма уроку: урок ярмарок.

Обладнання: фото народних промислів України, карта, проектор, вишиванки, глиняний посуд, стародавні банкноти.

ХІД УРОКУ

1.ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

2.МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні я пропоную вам відвідати наш імпровізований ярмарок «Народні промисли України» та поринути у світ дивовижних витворів наших пращурів.

Ще з давніх-давен наші пращури займались ремісництвом. Це була одна з найпопулярніших на той час професій і широко цінувалась з-поміж

людей. Оскільки, головною задачею ремісників було забезпечити місцеве населення своїми виробами для побуту.

Варто сказати, що до виготовлення виробів ремісники ставились не тільки практично, а й з величезною творчістю.

З давніх часів і до сьогодні, українцям вдалось зберегти культуру тих часів. Наш з вами обов'язок не тільки берегти її як зіницю ока, а й примножувати у сучасних реаліях.

3.АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Застосовуємо педагогічний прийом «Аналіз ситуації».

Учням необхідно поділитись на пари та проаналізувати на вибір один з виробів українського мистецтва. Згодом необхідно дати повну характеристику обраного предмету.

Застосовуємо педагогічний прийом «Мікрофон».

Чимало хто з вас подорожував з сім'єю у етнічні куточки нашої України. Розкажіть, що цікавого та стародавнього ви там бачили? Можливо, ви щось придбали? Чи маєте на згадку пам'ятний сувенір? Поділіться своїми враженнями та знаннями, які придбали під час подорожі.

4.ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Застосовуємо педагогічним прийом «Дивуй».

Вчитель:

Мабуть, кожен з вас вже безліч разів чув про те, що вишиванка – є одним із головних символів нашої країни. Коли це був найпопулярніший серед українців одяг. А що ж сьогодні? Невже такий важливий для держави символ стали забувати? Аж ніяк! На сьогоднішній день вишиванка набирає нових обертів не тільки серед сучасних українців, а й далеко за кордонами нашої держави.

Лишень подивіться на ці сучасні промисли українців.

Неймовірно поєднання етнічної культури українців з нотками сучасності.

Варто пригадати, що колись вишиванка була не лише типовим для кожного українця одягом, а й потужним оберегом. Здавна матері вишивали сорочку синам на війну і вірили, що вона вбереже його від пулі чи стріли.

А зараз я пропоную переглянути вам коротенький фільм «Вишиванка – генетичний код кожного українця».

Вчитель:

Ще одним ремеслом, яке у давнину було дуже популярне прийшло до нас аж з Стародавньої Греції. Це гончарство. Ще давно гончарство вважали «професією божества», оскільки, в руках гончарів шматочок глини перетворювався на вироби.

Українці дуже цінили глиняний посуд і вірували, що глина здатна вбирати в себе зло та негатив. Як і до вишиванок – українці підходили до гончарства творчо. Весь посуд був оздоблений петриківським орнаментом, що символізував: щастя, радість та удачу.

А зараз пропоную вас переглянути міні-презентацію про «Зародження гончарства».

Вчитель:

Одним з найкрупніших ремесл вважається ковальство. Воно, як і вишиванка з гончарством мають дуже довгу та багату історію. Цікавим фактом, є те, що колись ковалів прирівнювали до чародіїв. Адже, у їх руках шматок металу перетворювався на дивовижний витвір мистецтва.

На разі, ковальство, як одне з найдавніших українських ремесл – не забуте, а навпаки набирає обертів.

5. УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ.

Ви весь урок працювали у парах і я гадаю, що вам є що сказати. Пропоную всім парам продемонструвати знання, які вони сьогодні набули.

6. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ :

Опрацювати п.5 . Скласти презентацію, або кросворд (на вибір учня) про одне з опрацьованих ремесл.